

LUNDS UNIVERSITET

Institutionen för språk och lingvistik

Författarskolan Vt 2013

MIN SKRIVPROCESS

Johan Persson

Innehållsförteckning

Inledning	s. 3
Genre och intention	s. 3
Epikens basenheter, handling och utveckling	s. 4
Komposition, framställningsform och perspektiv	s. 6
Dialog om dialog	s. 7
Stil och berättarteknik	s. 9
Analysens olika nivåer, skapandet av den skönlitterära texten	s. 13
Personlig utveckling och färdigställande av manuset	s. 16
Litteraturlista	s. 17
Bilagor:	
– 1	s. 18-20
– 2	s. 21
Utdrag ur <i>Oväntad vändning</i>	s. 22-71

Inledning

– Vad skriver du om då?

Vilken närgången fråga. Likaså är den fullt berättigad när man precis sagt till någon att man skriver, men frågan är för mig lika komplex som när man ska förklara för andra vem man är eller vad man har åstadkommit. Jag har aldrig direkt varit överförtjust att genre-bestämma mig själv, det är ju vad man gör, man försöker underlätta för lyssnaren att kategorisera bilden av den man är. Eller vad man är. Men att framföra en presentation av sig själv brukar vara mer regel än undantag när man möter nya bekantskaper, är ny på arbetsplatsen eller som när man påbörjat en utbildning. På Författarskolan var uppgiften istället att göra det i skrivform, då i en ”Monolog om en person olik mig själv”. Jag skrev bland annat:

Om jag är jag, betyder det att jag inte är någon annan.

Frågan är då vem någon annan är? Och vem jag själv är?

Någon annan kan mycket väl vara Du, någon jag inte kan vara, Du är ju liksom helt upptagen av dig själv, något jag inte är.

Någon annan kan också vara han eller hon. Jag kan varken vara hon, eller han där borta, eftersom jag hela tiden måste vara mig själv och de måste vara dem och de är väldigt olika mig. De är ju helt enkelt inte jag.

Men hur vet jag vem av dem som absolut inte är jag?

Någon måste det ju vara!

Frågan är då inte vem någon annan är, utan bara vem någon är.

Jag skrev när jag var liten, trodde jag, men ingen kunde tyda mina bokstäver, de såg ut som vågor på ett papper och fast de var mina visste inte heller jag vad de stod för. Hade jag då inte något att säga när jag inte kunde göra mig förstådd?

Vad skriver jag om och i vilken genre? Vad har jag skrivit?

Vem är jag? Hur har min resa i livet satt avtryck?

Genre och intention

Att skriva är att vilja bli läst och att kommunicera, både med sig själv och med läsaren. Min roman vänder sig till en vuxen publik och när vårt bokmanus skulle formas från tanke till realitet hade jag en text på ett fåtal sidor. Eftersom jag i två decennier arbetat inom akutsjukvården var idén att jag ville skriva något om vårdens baksida och som handlade om individen och människan. Vår autonomi. Vår rätt till självbestämmande. Finns den när det handlar om slutet? Är den självklar, eller tas den på så stort allvar att den motverkar sitt syfte?

Har man något att säga till om, om sig själv, när man är dement, kraftlös eller på annat sätt inte kan göra sig förstådd?

Det skulle också kunna vara att jag ville försöka påverka vårt synsätt och därigenom ha en möjlighet att förändra vårt sätt att arbeta inom sjukvården. Det skulle också kunna vara att jag ville se om jag verkligen kunde skriva en bok, från början till slut.

Epikens basenheter, handling och utveckling

De medverkande karaktärerna i romanen är Far och Mor och de kallas så uteslutande genom hela berättelsen. Far har varit militär, Mor har varit hemmafru. De har tre barn tillsammans: Sofie, Robert och jaget (berättaren) som är av manligt kön men som inte har fått något namn. Jaget har, tillsammans med Maria (död i Tsunamin), Theodor som är ca 10 år. Tanken med att jaget är namnlös är att jag hade en idé om att läsaren är den som är huvudpersonen och att ett namn på jaget ställde sig i vägen för det. Ibland tänker man måhända lite avigt, men som novis är det svårt att veta vad som är bra eller inte bra. Bodil Malmsten (1) resonerar om vad som är bra och inte bra i sin *Så gör jag, konsten att skriva* och anser att, för att det ska bli bra, man ska sträva efter det enkla. Ernest Hemingway, som strävade efter enkelhet och som verkligen också behärskade konsten, menade att bland det svåraste som finns är att skriva en rak och ärlig prosa som handlar om människor (2) och jag är benägen att hålla med. Emellanåt är det svårt att leva också och det är inte förrän efteråt som man vet om de val man gör, eller gjorde, var bra. Men frågorna hopar sig: är ämnet relevant, fungerar det i denna form? Är karaktärerna levande? Är prosan jämn? Dialogerna trovärdiga? Har berättelsen en framåtrörelse, ända till slutet? Man får också ha i minnet att bra i förhållande till inte bra är subjektivt, vad som är bra för mig är inte lika bra för en annan.

Jag har avsiktligt inte tecknat porträtt av karaktärerna på så vis att jag mejslat ut dem över boksidorna eftersom jag velat att det är ämnet och berättelsen som ska stå i centrum, inte karaktärerna i sig, men kanske borde jag färgsatt deras hår, haft långa beskrivningar av deras ansikten och kanske skulle jag skildrat deras kroppar och sätten de använder den på i detalj? Just nu är jag i en fas där jag beaktar den möjligheten. Vinsten skulle kunna vara en än mer ökad trovärdighet för karaktärerna.

När jag skriver har jag svensk samtid för ögonen, men inte mycket skvallrar om det, tidstypiska detaljer finns men de är få, men min övertygelse är stark om att de räcker till. Istället har jag lagt mer kraft och tid på naturskildringarna, vilka i viss mån skulle kunna räknas som en karaktär eftersom de tar upp så mycket plats och är viktiga för stämningen i berättelsen och för jaget.

Rummen där berättelsen utspelar sig är jagets bostad, hans föräldrahem och det offentliga rummet, som kan vara naturen, en kyrkogård eller ett skeppsvarv.

Jaget bor tillsammans med Theodor i en lägenhet. Maria, hans mamma, dog när Theodor var 1,5 år gammal. Namnet Theodor betyder ”gudagåva” eller ”skänk från ovan”. Den är orsaken till att Theodor fick heta just Theodor. I fri översättning kan det betyda liv, i kontrast till död.

Jaget är 38 år. Han genomgår en process, börjar reflektera över sin tillvaro. Startskottet är att hans föräldrar förändras framför honom men förändringen sker inte från ”en sekund till en annan”, utan gradvis. En föreställning jaget har är att han anser att han och hans far är väldigt olika.

Hans två år äldre syster Sofie är VD och delägare i ett företag. Hon flyttade hemifrån tidigt och hon är ansvarstagande, van att organisera och är resultatinriktad. Genom åren har Sofie och jaget haft ständig kontakt och de tror att de känner sig själva och varandra väl.

Robert är 10 år yngre än sina syskon och har aldrig diagnostiserats som en person med Aspergers syndrom (eftersom man tidigare av någon anledning varit restriktiv med att ställa diagnosen), men han är högintelligent och har forskning som inriktning i sitt yrke som läkare. Genomgående sedan barndomen har han haft svårt med social interaktion. För honom är rutiner viktiga. Varje dag går han hem till föräldrarna och äter middag, samma tid varje dag. Varken Sofie eller jaget har varit hemma hos Robert, de känner inte honom såsom de känner varandra. Roberts viktigaste person i livet är hans mor.

Ett mål som jag har med karaktärerna, framförallt jaget och Sofie, är att de ska upptäcka att de är väldigt lika sina föräldrar, i synnerhet deras far som har varit väldigt dominant och patriarkal under deras uppväxt och som de mer eller mindre varit rädda för, att de ska upptäcka sidor hos honom som är älskvärda.

Min text har utvecklats från tre korta scener. I den första sitter jaget och Sofie i ett kök och pratar i nutid om något som tidigare har skett, den andra scenen beskriver en fisketur med tre generationer: farfar, jaget och Theodor, som lyckas kroka och dra upp sin första fisk, en abborre. Den dödas och tas ur, och de lagar till fångsten under kvällen. Den tredje scenen är hemma hos berättarens föräldrar, karaktärerna Far och Mor. Sofie och Robert är där tillsammans med Sofies man André, ditresta från Frankrike där de till vardags bor. Det bjuds på god mat och dryck. Eftersom mor är sjuk och orkeslös har paret beställt catering, maten lagas på plats. Utanför fönstret pågår årets första snöfall och den har redan hunnit lägga sig tjock. Elden sprakar i kaminen och sprider en behaglig värme. De har trevligt, det var ett tag

sedan de var samlade. Till kaffet reser sig far upp och berättar varför de har kallat sina barn till middag, att de inom kort ska begå självmord tillsammans. Titeln *Oväntad vändning* har varit arbetsnamnet på romanen sedan denna scen planerades och skrevs.

En tanke var från början av scen 2 och 3 skulle vara en avspiegling av varandra, exempelvis är fisken en symbol för det som ska upp till diskussion under middagen likväl som det är en abborre som ska upp till ytan. Vissa ord i scenerna är samma eller har liknande innebörd och att fisken dör ska jämföras med det som Far framför som handlar om det slutgiltiga, men att det förhåller sig på det viset passerar förmodligen de flesta obemärkt förbi då jag efterhand varit mer försiktig med ordvalen och tagit bort ord som var samma.

Kanske var det fel?

Kanske är det rätt?

Definitivt är det som Maria Küchen tar upp i *Texten börjar här* (3):

Att skriva bra handlar otroligt mycket om att välja rätt form. Ju fler former du behärskar, desto större möjlighet har du att välja rätt form vid rätt tillfälle.

Om man som jag inte behärskar någon form alls utan fortfarande är på stadiet ”provar sig fram”, betyder det för mig att det är fritt fram att vara icke-genre-specifik inom den formen som jag valt för mitt ändamål. Säkerligen finns det effektivare sätt att föra fram etiska dilemman än som skönlitterär berättelse men det är den berättarformen som jag valt.

Romanens essens: vem tillhör rätten till livet?

Komposition, framställningsform och perspektiv

Romanen börjar med en prolog. Sett från allvetarens perspektiv blir vi varse om att två personer blivit påkörda och dödade av ett tåg. Därefter, på ett nytt uppslag med ny rubrik (alternativt kapitel), kommer vi rakt in i ett samtal mellan jaget och Sofie, som sitter i ett kök. Dialogen är knapp och det är Sofie som uttalar den centrala frågan *Kommer vi någonsin att förstå?* vilket gör att prologen och öppningsscenen ändå knyts samman, trots sina olika perspektiv och olika språkstilar. Frågan ger också ett svar på var i handlingen vi befinner oss, nämligen i slutet av berättelsen, samt öppnar upp för ett problem eller en gåta som läsaren förhoppningsvis vill ha svar på. Till nackdel för en sådan öppning med två olika scener utan svar, med olika språkstilar, är att det blir två problem som ställs ovanpå varandra – vilka är det som har dött? – vad är det som ska förstås? innan karaktärerna blivit presenterade och kanske är det ett olyckligt val om det skulle visa sig upplevas förvillande för en läsare. Till detta ska läggas till en tredje ”öppnande” scen, där man får följa dödsögonblicket för

karaktären Mor, dvs. det som i handlingen kommer att utspela sig efter middagen där far håller sitt tal. Man får alltså redan i första kapitlet reda på att det inte kan vara Mor som ligger död på tågrälsen.

Scenen i köket med dialogen mellan jaget och systemen är korta avsnitt som varvas med längre återblickar som så småningom leder fram till det nuet som utspelas mellan jaget och systemen. Att medvetet göra dessa tidshopp är riskabelt – en miss och förtroendet kan vara förbrukat mellan mig och läsaren, presenteras texten på ett rörigt och omständligt sätt kommer inte läsaren orka ta sig igenom, men om jag lyckas tror jag att det stärker berättelsens framåtrörelse. Måhända kan det också motverka att berättelsen upplevs som tempofattig eftersom scenerna (ännu) är så få. Scenen med Mors död har jag flyttat om och tidigarelagt då jag vill visa upp dödens olika former (självmorden i prologen med tåget mot mors död i sitt eget hem, fiskens död som kommer i en återblick strax efter, därpå Marias dödsolycka) tidigt i förloppet, men också för att jag i den scenen introducerar inre monolog. För mig var inre monolog en lösning på hur jag dels skulle kunna levandegöra dödsögonblicket för både Far och Mor och dels att jag ville komma karaktärerna lite närmre. Läsaren får i scenen ”lära sig” att inre monolog kan gälla fler personer än jag-berättaren, som genomgående är berättaren, förutom i detta första stycke där jaget inte är närvarande, samt när den inre monologen tillhör någon annan karaktär.

Eftersom jag lite längre ned förklarar att jag skriver på ett sätt som i viss mån kan härledas till isbergsprosan och då isbergsprosa inte avslöjar allt är måhända en förklaring eller ett förtydligande om Dialog om dialog något överflödigt, men det är ett försök att gestalta dels hur jag skriver dialog och dels hur jag utvecklats till att skriva dialog på det sätt som jag gör samt på det sätt som jag känner inför dialog med karaktären Theodor:

Dialog om dialog

– Att skriva dialog är så svårt. Hon rev ur ännu ett papper från skrivmaskinen och slängde på golvet. Där låg redan cirka ett dussin hopskrynklade blad. Hon stödde armbågarna på skrivbordet och la huvudet i sina händer.

– Vad är det som trilskas för dig älskling? Han satte sig ner, la det ena benet över det andra samtidigt som han blåste ut cigarröken som la sig som ett blågrått täcke över rummet.

– Jag får inte de till att bli egna röster, egna individer. De låter likadant allihop. Och det händer ingenting, mer än att de pratar. Hon tittade ut genom fönstret utan att fästa blicken på någonting speciellt.

– Kommer du ihåg tidigare idag, när vi åkte bussen?

Hon nickade.

– Lyssnade du på det gamla paret, som steg på strax innan den högljudde lille pojken gjorde sig tillkänna?

– Lite. Jag hörde att de var ovänner. De bråkade om maten, han... han tyckte inte om hennes mat, hade aldrig gjort.

– Och hon? Kommer du ihåg vad hon svarade?

– Hon svarade att han var tölpaktig. Och att han kunde packa sina väskor om det inte passade, och om det var på det viset att den där Doris var bättre på att laga mat så kunde han flytta dit med en gång.

– Förmodligen var Doris hans älskarinna och förmodligen var det inte första gången som de bråkade genom åren, eller hur?

– Nej. Hon skrattade och tittade på honom. Nej, förmodligen inte.

– Men visst var det lustigt att oavsett vad de sa till varandra så handlade ämnet inte om det som de pratade om. Hon var kränt över hans beteende och man kan väl anta att hon inte la sin själ i det hon gjorde, exempelvis matlagningen och han... ja, han verkade mest vara sur och otrevlig tills...

– Ända tills pojken klev på? Nu sken hon upp och vände hon sig mot honom.

– Just det! När pojken steg på förändrades allt. Han återgav händelsen med den utvecklingsstörde pojken för henne som, utklädd i en polismundering från Buttericks, skrek åt alla att flytta sig än hit och än dit vilket gjorde att passagerarna gjorde en förflyttning bakåt i bussen. För ansiktet hade han haft en Spiderman-mask.

– Jag hörde att han sa till sin fru ”Precis som Patrik”. Och han såg så liten och ledsen ut när han sa det, och jag reflekterade över att de enda som inte stördes av pojken på hela bussen var det gamla paret.

Han hummade och puffade på sin cigarr. Han sa:

– Så vi kan anta att de kanske hade haft en pojke som var lik den här som skrek åt alla och att det kanske var därför som han var sur och otrevlig. Kanske hade deras pojke dött och att det på något vis handlade om sorg? Det skulle kunna vara så. Såg du hur mannen spelade med när pojken ville visitera vissa av passagerarna? Och hur de två skrattade tillsammans?

– Nej, det missade jag.

– Vad jag menar med historien från bussen är att jag antar att du med dialogen vill göra så att den berättelse som du skapar, ska hållas flytande och levande? Och du vill röra dig framåt i dialogen och att du samtidigt vill gestalta delar av det du vill säga med berättelsen, i den?

– Precis! Åh, vad du är bra älskling.

– Vad jag menar är om du gör det skickligt så får du personerna att ta form i vad de säger och hur de säger det.

– Men det var så länge sedan jag var barn och jag minns knappt vad gjorde och hur jag gjorde det och vad jag sa och på vilket vis som jag sa det. Barn är svårt. Jag får inte Theodor att låta bra, bara.

Han kände i fickan, nog fanns det tillräckligt med mynt i den för att de skulle ha råd till tolvans linje, linjen som passerade lågstadieskolan uppe vid villorna. Han tittade på klockan, hon var två. Det var väl ungefär då som lektionerna slutade? Han tog några puffar till på sin cigarr och reste sig upp.

Stil och berättarteknik

Att hitta sin egen stil är också en slags jakt på sin identitet: Vem är jag? Hur är jag? På vilket sätt betar jag mig bland olika människor i olika situationer, och varför?

För att finna svaret på hur man bäst kommer till sin rätt i sin stil behöver man genomgå en mognadsprocess, söka sig fram genom att skriva på olika sätt, våga prova och experimentera. Under utbildningens gång har min stil alltmer tagit form, rytmen är till exempel väldigt viktig och en slags bas eller grund för materialet i sig, och det måste finnas en balans i det jag vill beskriva, säga eller framhäva. Ibland gör jag det med längre meningar, ibland med kortare, men man får aldrig rädas att utnyttja hela spelplanen för sitt syfte, beroende på vad det är för slags text man skriver och vilken effekt man vill uppnå. Tempo. Rytm. Variation.

Upprepningar. Allt är tillåtet. Eller varför inte:

Tempo

Rytm

Variation

Upprepningar

Allt ÄR verkligen tillåtet

Det visuella utrymmet som skapas när luft eller radbrytningar tillförs ska heller inte föraktas, det oskrivna är också en del av det skrivna och kan vara effektivt, såsom att få läsaren att skänka tid till eftertanke eller för att förändra lästempot. Dock är det inte så enkelt som att säga att man är sin egen dirigent i sitt sätt att skriva, oftast måste man underkasta sig och följa de koder som finns för genren eller ämnet, för att varken lura eller förvilla läsaren. I alla fall bör man följa koderna tillräckligt mycket för att få ett igenkännande, en krönika måste följa

formen för krönikor, en skönlitterär text bör följa mönstret för likartade texter men kanske inte alltid slaviskt eftersom en uppgift som en författare har inte bara är att berätta en historia utan även att flytta gränser, det anser jag.

För mig har Ernest Hemingway varit en stor inspiratör, även när han skrev dåligt skrev han bra. Jag skulle gärna föredra att, liksom ”Hem”, hålla mig till en enkelhet i språket samtidigt som jag vill få in en annan innebörd i texten än det som bara står, ibland, men sparsamt, med metaforer som i romanprojektet där vintern och snön också har betydelsen för död och döden. Metaforer och liknelser är dock något som bör användas med försiktighet helt enkelt för att det är lätt att texten blir dum, plump och överarbetad (1, 4, 5). Jag vill också samtidigt skriva med starka kontraster eller som i en krönika (6), leka med orden:

Ibland är det obegripliga begripligt. Och det begripliga obegripligt.

I övningen med att skriva för ungdomar, när karaktären *Jorma* i *Jorma & Alltet* sitter och filosoferar för sig själv på stranden har jag försökt att utnyttja möjligheten som uppstår i texten. Jorma kan inte simma och vi har fått följa honom, berättat ur hans perspektiv, när han ändå försökte, vilket inte gick så bra, han hamnade under vattnet och fick en kallsup. Han reflekterar:

Så var det, det var det hela och här satt jag nu, med hela havet framför mig. Det såg ut som om det mätte bra, vågorna vågade sig framåt lugnt och metodiskt, utan att tveka. Skulle jag? En gång till?

Orden *vågorna vågade* står i samförstånd med Jormas frågor till sig själv, de behöver inte förklaras rent ut såsom med exempelvis ”Skulle jag våga mig på ett försök med att bada och simma en gång till eller skulle en konsekvens innebära förskräckelse såsom förra gången jag provade?” samtidigt som det är en slags ordlek i sig självt, att havet rör sig efter ett mönster som gett upphov till ordet våg och att vågen gör vad vågen gör.

Även Hemingway skrev metaforiskt, i synnerhet i *Den gamle och havet* (7, 8, 9), men även i andra texter. För några år sedan beställde jag hans novellsamling *I vår tid* (10), via en samlingsida för antikvariat på internet. Boken var i gott skick när jag fick den, framförallt luktade den inte rök som vissa gamla böcker kan göra, och som jag avskyr. Jag sparade den oläst i bokhyllan ett tag eftersom jag hade för avsikt att ta med den på den annalkande

semestern till fjällen. Den var väl värd att vänta på att läsa, några av novellerna är klassisk litteratur såsom *Snön på Kilimanjaro* eller *Berg som vita elefanter*, och de fångade mig, men de noveller som gjort starkast intryck på mig är *Den stora dubbelhjärtade floden I* och *Den stora dubbelhjärtade floden II*. Att läsa dessa noveller är som att se en film rullas fram över sidorna, eller som att vara där med huvudpersonen Nick, på riktigt, sida vid sida. Man känner flodens vatten strömma, man hör dess brus, närvarokänslan är total. Det finns också en suggestiv känsla i dem som står för någonting som inte är bra men vad det är sägs aldrig rakt ut, liksom som i nyss nämnda *Berg som vita elefanter*, där en man och en kvinna indirekt talar om en abort men det nämns aldrig vid ord (2, 8), eller som de många novellerna som handlar om jakt eller tjurfäktning men som i lika stor utsträckning handlar om mod, kärlek och existentiella frågor (9). I vinterlandskapet som jag befann mig i när jag läste boken försökte jag, liksom Ernest kanske skulle gjort, registrera och fånga intrycken för att sedan föra ner i min skrivbok så naket och utmejslande som jag kunde, utan att försöka konstla till det. Iakttagelserna blev en grund till mina första, stapplande försök till att skriva egna noveller. Något år efter sökte jag till författarskolan, och blev antagen.

Genom sitt sätt att skriva har Hemingway gett upphov till begreppet isbergsprosa. Själv beskriver han detta stilgrepp i alldeles utmärkta *En fest för livet* (11)¹:

”Det var en mycket enkel novell som hette ”Dödsäsong” och jag hade utelämnat det riktiga slutet på den, som var att den gamle mannen hängde sig. Jag utelämnade det i enlighet med min nya teori att man kunde utelämna vad som helst om man bara visste att man gjorde det, och att historien skulle vinna på den utelämningen och få folk att känna något mer än de förstod.” (ref. s. 83)

Förutom enkelheten och det sparsmakade har jag inspirerats även av detta sätt, men har inte haft förmågan överhuvudtaget. Ofta har jag i responsmanhang fått till mig ”show, visa oss, don’t tell, berätta inte allt” och så sakteliga har jag i min utveckling rört mig från att berätta allt, till att istället gestalta och berätta allt mindre, ett resultat av mycket övning och att få respons (se bil. 2). Inför en uppgift, som handlade om att för sig själv medvetandegöra hur man kan lägga upp en berättelse så att alla delar (början, mitten och slutet) interagerar med varandra, diskuterade vi, av någon anledning som jag inte längre kommer ihåg, Hemingways novell *En kort tid av lycka för Francis Macomber* (10). Vi pratade om när perspektivet för ett ögonblick skiftar från Francis, eller allvetarens, till det lejon som Francis med flera jagar. Detta trick tog jag fasta på i den korta text (bil. 1) som jag skrev till uppgiften och skiftar,

¹ I Nils Granbergs bok *Ernest Hemingway* (ref.) finns på s. 74 ett annat citat av honom om samma sak

liksom Hemingway gjorde, från mannens till kvinnans perspektiv (genom allvetaren) och sedan tillbaka igen till mannens, förhoppningsvis utan att det stör läsningen. Jag såg det som en möjlighet att göra en övning i övningen eftersom det man inte tränar på blir man heller inte bättre på, vilket torde gälla i de flesta sammanhang. I kortnovellen försöker jag vara så återhållsam med orden som det bara går för att få fram det jag vill få fram och om enkelhet, sparsmakat och isbergsprosa skulle vara tre saker att lyfta fram i mitt sätt att skriva kanske en fjärde ingrediens kan förklaras vara en slags poetisk, avskalad ton, gärna med naturskildringar. Exempelvis såhär (från skrivuppgift i essä-teknik):

På den plats jag står, tar jag fram ett minne från en tid som varit. Jag föreställer mig fjällen i januari när solen går upp och visar sig över trädkropparna vid nio. Utsikten från höjderna som bjuder vidunderlig utsikt över nejderna, så långt man kan se bara snötyngd barrskog. Vinterskog. Skogens utbredning gör bara avbrott för små byar, vägar eller fjäll som reser sig med sina kala toppar. Och sjöar och vattendrag.

Efter tre börjar mörkret smyga sig på, ljuset blir svagare och färgerna dovare. Vid halvfem är ljuset övervunnet, nedkämpt.

När man på kvällen går en promenad lyser rimfrosten på träden mot den svarta stjärnhimlen och får träden att se ut som skelett eller nedfrusna själar. Det kommer svag doft av rök från eldstäder och det är kallt, flera lager av minusgrader. Månen är en liten skärva och i den kristallklara rymden är den inte ensam. Natten som kommer är krispig.

Texten hade aldrig fått detta uttryck om jag inte hade läst *Skallarna* (12) av Katarina Frostensson samt *Över vattnet går jag* (13) av Pia Tafdrup. Att läsa andra stilar är också en del i att hitta "sitt eget" men just dessa författare och just dessa böcker satte igång min fantasi och kreativitet och fick mig att våga ta ut svängarna i språket än mer än vad jag gjort tidigare, såsom att tillverka egna ord, eller när behovet uppstår sätta samman ord, på mitt sätt.

Samma "vinterstudie" har jag återanvänt i första avsnittet i romanprojektet, karaktären Far har precis upplevt att hans livskamrat, karaktären Mor, dött. Se s. 25 i *Oväntad Vändning från "Han drog bort..."* till *"du klagade aldrig"*.

Det finns ett oändligt antal författare som kan inspirera, och under ett av författarskolans textsamtal fick jag tipset att läsa William Faulkners *Stormen och Vreden* (14), och de olika sätt som Faulkner använder kursiv stil för att framhäva inre monolog i sin roman tilltalade mig. Det gav mig en lösning på hur jag kunde komma mina karaktärer lite närmre. Innan jag

skrev in detta sätt i romanen övade jag mig i en novell² för att få till det på mitt sätt. Något man kan läsa i många handböcker om att skriva är att ”dåliga författare härmnar, bra författare stjälar”. Jag föredrar nog ändå Bodil Malmstens lite mer återhållsamma och kloka reflektion (1, s. 148-149):

”Det låter bra, men som argument för stjälandet är det tveksamt. Den som stjal måste vara så bra på att göra det stulna till sitt eget, att stjälandet inte behövs... ..Härmandet kan ha sin plats hos nybörjaren, men måste stanna där. Det enda härmaren lär sig är att så skriver den författaren. Och det är ju inte den författaren man vill bli.”

Återigen vill jag visa ett exempel från *Oväntad vändning*, där karaktären Mor dör. Läsaren följer med ”inuti” Mor till ”inuti” Far, från ena karaktären till den andra på några rader, alltså även ett exempel på perspektivbyte såsom ovan tidigare beskrevs. Se s. 24 från ”Ett par häftiga...” till ”*varför hon inte jag*”. Raderna i normal stil från den allvetande berättarrösten avslutas inte alltid i stycket, någon gång avbryts den av den inre monologen och fortsätter sedan. Vissa kan säkert irritera sig på avsaknaden eller det minimala användandet av kommatering i det kursiva men effekten jag önskar få fram är en sinnebild av två sjukdomsförlopp. Karaktärerna lider av syrebrist (Mor) respektive förvirring och patologiskt tillstånd i övrigt (Far). Jag inser att det ger viss obalans i läsningen men det ställs å andra sidan i kontrast till texten som omger den inre monologen som jag försökt hålla saklig och balanserad. En sak som inte är obetydlig är att experimentera är ett sätt att göra det lustfyllt att skriva.

Analysens olika nivåer, skapandet av den skönlitterära texten

När jag funderar på hur skrivprocessen har varit, måste jag först berätta om min utgångspunkt, jag arbetar heltid och har gjort så under hela studietiden. Ett införande av stränga rutiner har varit nödvändigt för att överhuvudtaget kunna prestera någonting, men mycket av tiden till den kreativa processen har av naturliga skäl fallit bort och att upprätthålla den kreativa kontinuiteten har varit svårt. I *The Cambridge introduction to creative writing* (15) kallas detta creative flowing.

Min skrivprocess vill jag dela in i följande:

² Novellen *Graceland*, som är skriven direkt till en novelltävling anordnad av Svenska Föreningen för Medicinsk Psykologi. I skrivande stund är tävlingen inte avgjord.

1. Ett aktivt skrivande. Ingenting händer med texten om man inte sitter med fingrarna på tangenterna och skriver aktivt, eller tvingar fram någonting som kan likna en text genom övningar som man skapar till sig själv. Man kan också, om man vill, arbeta strikt och strukturerat utifrån ett skapat skrivmanus, vilket jag provat men som jag har svårt för. Lämpligtvis har viss research föregått skrivandet men har för mig också varit nödvändig under skrivandets gång, allt eftersom manuset tar form. Hemingway hade som mål att skriva minst 300 ord varje dag³ (2) och avbröt sitt arbete på ett ställe, kanske mitt i en mening, där det var lätt att ta vid dagen därpå (1, 9), andra författare lägger upp andra strategier såsom skriva ett visst antal timmar eller vad det nu kan vara (1, 5). Mitt eget skrivande med romanen har koncentrerats till helgerna, medan mindre skrivuppgifter klarats av under vardagarnas kvällar eller tidiga morgnar innan arbetsdagen tagit vid. De större skrivuppgifterna har fått vara huvuduppgiften under de veckor som de tagit att slutföra i anspråk och romanen har då fått stå tillbaka. Jag har upptäckt fördelar och nackdelar med att skriva med denna intermittenta struktur. Med så många dagar som förflyter mellan de huvudsakliga skrivsessionerna är det lätt att tappa kontakten med sin text. Många gånger är det en stor känsla av ovisshet när man angriper sitt material, såsom kanske en konstnär, en målare, som måste hitta samma nyans, samma ton som när han målade senast. Var det zinkvitt eller titanium? Eller bränd umbra som skikt bakom? När det aktiva skrivandet avslutats lämnar inte texten huvudet, hela tiden finns den i medvetandet (jmf. ”a writer is always at work”, *The Cambridge introduction to creative writing* s. 127). För att ge mig själv goda möjligheter till en bra start vid nästa skrivtillfälle har jag gett mig uppgifter, nedklottrade i små meningar som för vem som helst är obegripligheter men för mig startskott eller utgångspunkt för kanske ett helt kapitel. När jag så sätter mig ner på lördagens morgon går jag igenom dessa anteckningar, stryker ordningsamt efterhand som de betas av. En bra sak med detta upplägg är att jag under tiden byggt upp en positiv energi och verkligen längtat efter att få sätta mig och skriva.
2. Läsa och åter läsa. För njutning, för nyfikenhet men lika mycket för att lära, ur två synvinklar: dels för att införskaffa kunskaper i hur andra hanterar hantverket men också som research för olika skrivprojekt. För att bli klar över sitt eget språk måste veta vilka språk som finns och liksom det är med musik, rytmer finns överallt, det är bara att sträcka ut handen och fånga in några och göra om till sina egna om man tycker

³ 350 ord har också nämnts i andra sammanhang

om dem. Man kan inspireras, få uppslag och idéer av mycket annat också men om man inte läste varför skulle man överhuvudtaget skriva?

3. Livet! Alla smaker som passerar, alla vägar man färdas, alla känslor, händelser, historia, sociala interaktioner. Det finns hur mycket som helst att skriva om, på vilket vis och med vilket språk som helst, men först och främst måste det medvetandegöras genom:
4. Smältning (det engelska ordet *digest* säger mer vad jag egentligen menar). Texten som börjat ta form tillsammans med det som lästs och det som levts måste få sjunka till botten en stund, därefter kan man angripa det på nytt. Detta är en väsentlig del i mitt skrivande, och för mig har denna tid mestadels fyllts med mitt ordinarie arbete.
5. Respons! Ingenting är så värdefullt som att få till sig andras kloka och reflekterande kommentarer på sina texter. Om de är kloka och reflekterande vill säga, vilket de inte alltid är, men mestadels är det så och är det något som får igång ens utveckling när det gäller att bli en bättre skribent så är det respons, både att ge och att få. Ett observandum är dock på sin plats, det gäller att själv värdera kommentarerna, både när de är positiva till vad man skrivit och när de är negativa. Texten är min. Ingen annans. Exempelvis, för att nämna något, infogade jag först en massa punkter i Mors dialog och för mig var det ett sätt att ge läsaren en känsla av att hon var andfädd. Det var totalt oläsligt men jag såg det inte på det viset då. Något annat som inte heller var så lyckat och som jag också fick till mig under de handledarledda textsamtalen på författarskolan, var att jag inte hade några anföringstecken när mina karaktärer pratade. Cormac McCarthy gör exempelvis så väldigt skickligt i *Vägen* (17), jag gjorde det inte, och efter respons lade till anföringstecken men som jag nu uppfattat är lite omodernt och därför har jag skiftat till talstreck. Fortfarande lockar det dock att göra som McCarthy, inte för sakens skull utan för att jag upplever att det blir en annan ton i språket och en annan distans till karaktärerna.
6. Deadline! Kanske viktigare än man tror.

I *The Cambridge introduction to creative writing* (16) delas skrivprocessen in i 7 steg⁴ och det finns fler modeller och analyser, exempelvis Siv Strömqvists förenklade⁵ (17). Ingen av dem,

⁴ Förberedelse, planering, inkubation, börja skriva, flöde, tystnad, genomarbetning/avslut

⁵ Förstadie, skrivstadie och efterstadie

allrahelst min, ska dock ses som en kronologisk process. Delarna löper in och ut ur varandra, ideligen.

Slutfasen startar när texten är nästintill färdigskriven. Jag läser och justerar, meningar byter plats, ord byts ut, stycken eller ord stryks eller läggs till och ju mer jag känner att jag närmat mig den slutliga versionen, högläser jag för mig själv samt ber någon annan läsa, oftast min fru. Innan jag kommit till slutfasen, ”tvättar” jag texten, vilket betyder att den transformeras. Eller ömsar skinn om du så vill (se bil.2).

Personlig utveckling och färdigställande av manuset

Just nu ser jag på mitt manus och upptäcker en schweizerost. Genom att ha läst ett antal olika handböcker om skrivandets konst har jag förstått att tvivel är en del av processen även för andra. Likväl är mitt manus fullt av ihålligheter och oklarheter som behöver fyllas - det tungsinta bör tuktas och balanseras, några ur persongalleriet behöver framträda mer och utvecklas ytterligare, dialogen bör skärpas, fler scener behöver ta form och komma på papper och kompositionen får ses över en gång till - men det är inte helt oproblematiskt. Ett positivt problem som uppstår när man går på författarskolan är att man utvecklas i sitt språk och sin stil, vilket ju i sig är hela poängen, och att man blir bättre känns av när man skriver och det syns i texterna. Utvecklingen kommer av mycket övning, att skriva i olika genrer, att bli läst, att regelbundet få, och att ge, respons. Utvecklingen sker medan man arbetar med sitt manus medan manuset i visst avseende står helt still, och de delarna är helt utan kontakt med den skribent som man blivit och därför måste delarna omarbetas. Jag är en annan nu än jag var när jag började med mitt manus. Mitt manus är något annat nu, än när jag började med det. Processen är ständig, ända fram till slutet.

Litteraturlista

1. Malmsten, B. *Så gör jag: konsten att skriva*. Stockholm: Modernista, 2012
2. Forsgård, N-E. *Hemingway: en betraktelse*. Stockholm: Atlantis, 2011
3. Küchen, M. *Texten börjar här*. Version 2.0. Stockholm: Ordfront, 2007
4. Hägg G. *Nya författarskolan*. Stockholm: Wahlström & Widstrand, 2004
5. King S. *Att skriva: en hantverkares memoarer*. Malmö: Bra böcker, 2006
6. *Dagens Medicin*, nr. 37, s. 24, 12 september 2012.
7. Hemingway, E. *Den gamle och havet*. Stockholm: Bonnier, 1997
8. Sigurd, J. *Hemingways sista flamma*. Malmö: Bra böcker, 2005
9. Granberg, N. *Ernest Hemingway*. Stockholm: Natur och Kultur, 1991
10. Hemingway, E. *I vår tid: noveller*. Stockholm: Bonnier, 1985
11. Hemingway, E. *En fest för livet*. Stockholm: Bonnier, 1965
12. Frostensson, K, Fioretos, A. *Skallarna*. Stockholm: Bonnier, 2001
13. Tafdrup, P. *Över vattnet går jag: skiss till en poetik*. Lund: Ellerström, 2002
14. Faulkner, W. *Stormen och vreden*. Stockholm: Bonnier, 1964
15. Morley, D. *The Cambridge introduction to creative writing*. Cambridge: Cambridge University Press, 2007
16. Strömqvist, S. *Skrivprocessen: teori och tillämpning*. Lund: Studentlitteratur, 2007
17. McCarthy, C. *Vägen*. Stockholm: Bonnier, 2008

”Jag måste säga att du skötte dig bra. Riktigt, riktigt bra. Tänk att jag aldrig misstänkte någonting.”

Med ovansidan av handen torkade han bort några svettdroppar i pannan. Eftersom hon inte svarade fortsatte han:

”Du lurade mig fullständigt! Hur lyckades du? Hur bar du dig åt?”

Han ville verkligen veta. Han gick i cirklar runt skrivbordet med händerna på ryggen, nickade då och då åt hennes uppfinningsrikedom, ömsom log, ömsom hummade. Först vände hon bort ansiktet från honom, sedan hela sig, som för att titta ut genom fönstret, ner på den livligt trafikerade gatan där stressade storstadsbor köade för sitt bröd till lunchen på Konditori Pavarotti. Det var förståeligt, deras vedugnsbakade bröd höll högsta klass, limporna hade en frasig, härlig skorpa med ett aromatiskt, spänstigt inkråm utan för mycket håll. Men det var glassen som stället egentligen var berömt för. Hon tittade dock mest bort för att slippa svara, vilket han också uppmärksammade.

”Var det när jag åkte ut till Fäladsmarken, till revisorn? Ett ärende som var påhittat! Uppdiktat, som allting annat! Var det då det tog sin början? Eller var det långt tidigare än så?”

Med ryggen halvt vänd mot honom korsade hon armarna hårt intill bröstet, kramade den tunna koftan med händerna så att den stramades åt och gjorde BH-banden synliga. En stol stod alldeles bredvid henne, invid fönstret, men hon satte sig aldrig ner.

”Säg mig, vem var det som kom på allt, som tänkte ut... planen? Var det du? Bara du?”

En spårvagn rasslade förbi nere vid korsningen, där den stora matarleden från de norra områdena slog sig samman med Centralgatan och därefter gjorde följe ner mot centrum och mot Universitetet. Hennes axlar drogs uppåt igen i en rörelse och hon suckade något, fortfarande med det mesta av kroppen vänd från honom. Det skulle bli en varm dag. Kanske skulle han köpa sig lite glass senare efter lunch. Han hållde upp dryck från kannan som stod på skrivbordet i ett glas och drack ett par klunkar. Det svalkade. Tidigare, innan hon hade kommit, hade han fyllt upp kannan med is, klyftade citroner och vatten från flaska, lika delar med och utan kolsyra. Inget erbjöds henne.

Ljudet av två flugor som kraftlöst dansade mot fönstret irriterade honom väldigt men trafiken gjorde det omöjligt att öppna det. Han satte sig vid skrivbordet, drog ut en av lådorna, den översta. Pistolen låg där den skulle, en Springfield med halvautomatisk funktion och som efter avskjutet skott skulle återladdas efter principerna från John Moses Brownings patent från 1897. Magasinet var laddat, om i fall att vapnet skulle behövas. Han stängde lådan igen, drog ut den under och tog fram pappret, la det framför sig.

”Naturligtvis var det du som var hjärnan, det slår mig nu att det måste varit så.”

Han tog blicken från henne för en stund och läste igenom pappret, såg på henne sedan igen.

”Det är fem år sedan som vi träffades första gången, som du klev in genom den där dörren.” Han pekade. ”Kommer du ihåg? Du hade en blå fotsid klänning om jag inte missminner mig. En mörkblå som skiftade i färg när du rörde dig, från ljus till mörk, den liksom skimrade. Var den av siden?” I lägre ton, lade han till ”Den klädde dig, som allting annat.”

Hon lyssnade inte, hon följde flugornas döds kamp i hettan från solljuset. Dammet virvlade i solstrålen. Såhär varmt redan klockan elva, kanske skulle det bli årets varmaste dag. Flugornas försök att ta sig ut genom glaset hade gått från den övre delen, via den mittersta, sedan uppåt igen men nu var de nere på botten. Den ena flugan

satt nu som oförmögen att röra sig på fönsterkarmen, den orkade inte ens tvätta sig. Förmodligen samlade den sina sista krafter. Den andra fortsatte enträget men intervallerna mellan lyften blev allt längre. Surrandet mot rutan avtog och blev allt mindre intensivt. Till slut orkade den inte mer och la sig på rygg. Då ryckte benen på den i en spastisk rörelse, sedan en gång till. Därefter stilla. Den var död. Benen drogs långsamt samman intill kroppen som ett par händer som sluts i en bön. Hon tyckte det såg lustigt ut.

”Du hade en imponerande meritlista, ser jag här. Du hade kunnat få arbete var som helst. Jag minns att jag kontrollerade några av referenserna som du uppgav. Var de inte sanna? Började det redan där? Hur många har varit i maskopi med dig? Ingår du i ett nätverk?”

Hans blöta fingrar gjorde fläckar på pappret. Från kavajen fiskade han upp en näsduk, torkade sitt svettiga ansikte och sina händer. Sedan drack han lite till, reste sig upp hastigt och gick emot henne.

”Varför säger du inget?! Har du inget mer att säga?”

Nu låg båda flugorna orörliga på rygg och kunde inte irritera honom mer. Istället smög sig toner in från någon som övade på sitt piano i lägenheten undertill. Samma stycke om och igen och personen som spelade, spelade fel på samma ställe varenda gång. Förmodligen var det en svår passage och fortfarande bara stod hon sådär. Han kände att han började svettas alltmer, inte bara av den tilltagande värmen, också hon fick honom att koka, hennes *hållning*, men han ville inte ta av sig kavajen och blotta de två stora ringarna av svett som nu borde vara synliga. Skjortan klibbade vidrigt mot ryggen och när han gick kände han att det rann längs vaderna. Luft. Han behövde luft. Han öppnade fönstret, på vid gavel. Av vinddraget som blev svepte flugorna ner på golvet men det såg han aldrig. Däremot såg han väldigt tydligt när hon via stolen vigt och kvickt klättrade upp på fönsterkarmen och sedan i en enda rörelse tog språnget ut genom det öppna fönstret. Hon landade långt där nere i larmet från staden och han hörde henne aldrig träffa marken. Det gick så fort att han aldrig hann förhindra det, hon gjorde det alldeles för bra.

Han skulle bara aldrig öppnat fönstret.

Kommentar

Möjligtvis kan det behövas en kort bakgrund till berättelsen. Uppgiften löd ”Alla texter har förstås en början, ett mittparti och ett slut. Medvetandegör en poäng av relationen mellan inledning och avslutning och som gärna också använder mittpartiet så att det på ett markant sätt relaterar till början och slutet.”

Jag lekte med orden i uppgiften, eller snarare kanske tog dem på allvar. Början, mitten, slutet. ”Han” ställer frågan när det tog sin början alldeles i början. Ordet mitten kommer ungefär i mitten, med flugorna, och slutet framgår ju i berättelsen, alldeles i slutet att det verkligen är ett slut då kvinnan dör. Inledningen börjar med att han ställer en fråga, som gäller för någonting som har börjat tidigare. Även om man aldrig får veta vad detta är, följer det hela berättelsen, från början till slutet. Mittpartiet med flugorna är en betraktelse som hon gör och som vi får följa från hennes perspektiv, och det är ju hennes eget fall som hon själv betraktar. ”De är på botten”. Och hon också, eftersom hon är avslöjad. En efterkonstruktion är att flugan som dör sist, mycket väl kan stå för mannen, att han kanske använder pistolen till slut, mot sig själv.

En annan sak som vi får veta är detaljer av ljud. Spårvagnen som rasslar, flugorna mot rutan, pianot och larmet från staden och ljudet som inte hörs när hon slår i asfalten. Med detta hade jag en tanke som jag sedan glömde, så antagligen var det inte så viktigt, eller så kommer jag på det vid ett senare tillfälle. Men just därför fick konditoriet namn av en tenor.

Inledningens ord ”Tänk att jag aldrig misstänkte någonting” kontrasterar också mot slutet, hade han misstänkt att hon skulle hoppa, hade han väl aldrig öppnat fönstret?

Den sista meningen kan också ha betydelsen av (läsas som) ”Han skulle bara aldrig anställt henne”.

Så tänkte jag.

En del av första ”skissen” till det som nu är första kapitlet:

Ibland hjälper ingenting.

Hon dog under natten och även om döden var mer eller mindre väntad hade han varit alldeles oförberedd i stunden. Först hade han känt vanmakt och panik, sedan hjälplöshet och till slut också skuld. Alla de olika känslorna hade gjort honom alldeles oförmögen att handla, nu halvsatt han i sängen, grät, och höll sin hand över sin döda frus kalla händer, höll om den livlösa tunna kroppen och försökte minnas.

De hade träffats i ungdomen, när de gick i läroverket. Han hade aldrig haft någon annan kvinna, hon aldrig någon annan man. Sida vid sida hade de vandrat livets väg och när livet börjat skava hade de inte sett någon anledning till att plötsligt göra annorlunda, därav beslutet som de gemensamt tog, att de skulle lämna jordelivet tillsammans. Nu blev det inte så, men han var nöjd med att hennes plåga äntligen fått ett slut. Alltid hade hon ställt upp för honom, funnits där, tagit hand om deras hem och barn. De hade varken levt på barriaderna eller rest jorden runt men för den skull hade de inte levt i en äktenskaplig djupsömn, de hade haft det bra och för dem hade det varit fullt tillräckligt. Han var fullt medveten om att han kunde gjort mer för henne, mycket hade kretsat kring honom, hans arbete (så många gånger de hade flyttat) men å andra sidan hade han aldrig hört henne klaga.

Som ovan, nu andra utkastet:

En av de första gångerna jag la märke till henne var hon iklädd en ärmlös klänning, hennes spänstiga solbrända armar kunde inte funnit en bättre. Läroverket, det var där vi träffades, det var den ljusaste dagen i mitt liv. När jag på eftermiddagen cyklade hem var det vindstilla, på vattnet i vallgravarna fanns inte en krusning, men i mitt bröst var det som ett rytteri på väg till drabbning.

Ljuset släcks det släcks det försvinner ljuset vart ska jag

Med min friska arm under kudden höll jag upp huvudet så högt jag förmådde. Jag ville säga så mycket, men jag kunde inte, det ville sig inte.

jag går nu jag känner det jag är stark för din skull ger mig inte

Hon var det vackraste jag någonsin sett. Har aldrig haft en annan kvinna. Det har alltid varit du. Vilken lycka första gången jag höll dig i mina armar, din hud var så mjuk så len.

kan inte hindra det måste gå gå till slutet

Ett par häftiga indragningar, en uppspärрад blick och sedan slocknade ljuset i hennes ögon.

när kommer du kom med mig det känns som om jag lättar men jag är så svag kan inte andas kan inte hjälp mig jag är stark men jag är tung kan inte röra mig kan inte andas är så tungt men jag lättar åh det smärtar befria mig

Därpå tog kroppen en kort paus

jag ser dig inte var är du kom med mig kom nu tillsammans alltid tillsammans vi det gör ont får ingen luft

och blev alldeles slapp för att sedan skälva någon gång till och ett vitt, tjockt skum stöttes upp ur hennes mun.

OVÄNTAD VÄNDNING – Johan Persson

PROLOG

Trots arbetsinsatsen som pågick var det stilla på bangården. Tågen var stoppade i båda riktningarna och elektriciteten var bruten. Ett tågset med tre vagnar stod ensamt ungefär mitt på den öppna platsen med järnvägsspår och det var halvannan kilometer kvar till själva stationen. Vagnarna var halvfulla med passagerare som hade börjat frysa, men i den extrainsatta bussen som de skulle få byta till så fort det blev möjligt var det varmt. Den stod på vägen bredvid med motorn igång.

Tågföraren var inlåst i sin hytt tillsammans med en kamratstödjare och en polis, helt enligt de interna riktlinjerna.

De två människorna som blivit påkörda låg utspridda längs med spåret även om merparten av deras kroppar fastnat under tåget. Båda kropparna var huvudlösa.

Brand- och ambulanspersonal gick runt och letade, plockade samman delarna för att förena kropparna igen i två olika licksäckar, blodstänk i snön hjälpte dem att hitta.

Tidigare, när lokföraren gått ut från sin hytt för att förvissa sig om vad han kört på, hade de större likdelarna som var fastkilade under tåget ångat av värme men nu var också de nedkylda av snön och av att cirkulationen upphört.

Det ena huvudet hittades mer eller mindre intakt cirka hundra meter bortom tåget, det andra kunde inte särskiljas från de andra bitarna av kött.

Skrin av måsar ekade mellan spåren, de letade också men av helt en annan orsak. Några flög nöjda därifrån.

Del 1

Nervöst drog hon ringen av och på sitt finger. Blicken var riktad ner mot bordet.

– Jag vet precis vad du känner.

I samma stund som jag sa det visste jag att det inte var någon som helst tröst, ord med innehåll utan betydelse. Vi tittade på varandra en stund, jag och min syster.

– Tror du att vi någonsin kommer att förstå?

Hennes ögon var blanka och röda, trötta av utmattning och gråt. För lite sömn. Hon var blek och hennes hår var i oordning.

– Jag vet inte, sa jag tyst och skakade på huvudet. Tittade runt i köket. Fullt med saker, ändå så tomt. En månad tidigare var det annorlunda, ända fram till slutet av festmåltiden. Dofter, god mat, kärlek. En månad. Det kändes som om det var längre sedan.

– Kanske, sa jag sedan.

Hon väckte honom mitt i natten och även om det var väntat var det oväntat och plötsligt. Handen kramade som en klo runt hans arm. Luftrören väste. Hon gjorde en sista ansträngning, orden skorrade igenom lungornas rossel.

– Jag dör, jag dör nu, jag kan inte andas, får ingen luft, jag dör nu.

är på väg nu, vart är det jag ska, vänster rakt uppåt HJÄLP mig

Hennes andra hand famlade, sökte i luften. Hon försökte sätta sig upp men orkade inte, kunde inte.

– Hjälp mig jag får ingen luft hjälp mig.

jag är stark för dig men kan inte längre, nu går jag

Huden hade en färg som var långt ifrån den hon bar i sin ungdom.

jag går nu

En av de första gångerna han hade lagt märke till henne var hon iklädd en ärmlös klänning och han tänkte då att hennes spänstiga och solbrända armar inte kunde ha funnit en som varit mer lämplig.

kommer inte åter, farväl kära

Det var på läroverket de träffades och den dagen hade varit den ljusaste dagen i hans liv. När han cyklade hem den eftermiddagen hade det varit vindstilla och på vattnet i vallgravarna

fanns inte tillstymmelse till en krusning, men i hans bröst var det som ett rytteri på väg till drabbning.

ljuset släcks det släcks, det försvinner, ljuset, vart ska jag

Med sin friska arm under kudden höll han upp hennes huvud så högt han förmådde. Han ville säga henne så mycket men han kunde inte, det ville sig inte, han fann inte orden och när han väl gjorde det var det försent.

jag GÅR nu, jag känner det men jag är stark för din skull, ger mig inte

Hon var det vackraste han någonsin sett och han hade aldrig haft en annan kvinna, det hade alltid varit hon. Vilken lycka första gången han höll henne i sina armar, hennes hud hade varit så mjuk, så len.

kan inte hindra det, måste gå går till slutet

Ett par häftiga indragningar, en uppspärрад blick och sedan slocknade ljuset i hennes ögon.
när kommer du kom med mig, det känns som om jag lättar men jag är så svag kan inte andas, kan inte, hjälp mig, jag är stark men jag är tung kan inte röra mig, kan inte andas, är så tungt men jag lättar, åh det smärtar befria mig

Därpå tog kroppen en kort paus

jag ser dig inte, var är du, kom med mig, kom nu, tillsammans, alltid tillsammans, Vi, det gör ont får ingen luft

och blev alldeles slapp för att sedan skälva någon gång till och ett vitt, tjockt skum stöttes upp ur hennes mun.

Skummet rann nerför hennes kind och han torkade klumpigt bort det med en bit av sitt täcke med den andra armen som var något stel och orörlig av sviterna från slaganfallen.

Det hela var över på ett par minuter och det blev tyst i rummet. Nu låg hon där livlös och färglös.

ett skal jag håller om ett skal hon har gått till andra sidan

Hon hade blivit en människa att minnas och att sakna. En vacker dag skulle hon också bli en av de glömda, någon man knappt vetat funnits.

hon är död hon dog nu min livskamrat, vi skulle gå tillsammans, det borde varit jag inte hon, hon är död nu, är jag ensam, jag är ensam bara jag kvar nu, vi skulle gått tillsammans varför hon inte jag

Ingen skulle veta hur hennes röst låtit, hur hon doftat, hur hennes hår hade glänst i solen. Gesten som han med en gång hade förälskat sig i, när hon med vänsterhanden fångade hårtestarna och med en knyck la håret nonchalant och självsäkert bakom örat.

varför

varför nu

Det var förstås inte bara det, det var blicken, uppsynen, de små fräknarna kring näsan, hennes skratt och hennes leende som han blivit alldeles varm av, hennes snabba tanke, aldrig hade han vunnit en ordväxling, för det var hon alldeles för snabbtänkt och begåvad. Kanske det enda han någonsin ångrat, att hon inte fick använda sin begåvning till annat än att vara hemmafru.

hon hade aldrig klagat

Det var heller inte så, att hon ”bara” varit det, men det var så rollerna var förr, det var annat nu, det visste han.

jag hade aldrig klarat mig utan henne aldrig klarat det själv, barnen, de såg mig aldrig arbetade alltid när de var små, Robert, du var så bra med Robert

Han drog bort sin arm från hennes nacke, klappade tafatt på henne, kysste henne på pannan, strök hennes kind med baksidan av sin hand. Han skakade, grät, klappade på henne igen. Slutligen steg han upp ur sängen och öppnade ett fönster.

du vet att jag aldrig trott på det inte varit troende men det behövs luft och om det är så åk nu, din själ, åk upp där och se på trädet alldeles utanför fönstret

Där stod ett päronträd som numera nästan nådde till nocken på huset. Det var beklätt med rimfrost och is och alltsammans lyste i månskenet mot den svarta himlen.

ser ut som ett skelett som sträcker sig mot stjärnorna eller en nedfrusen själ, är det du redan är det du var är du vi skulle gå tillsammans, du ligger där i sängen men det är ett skal, alldeles blek vit blek död du är död jag är ensam kvar ensam nu jag kommer snart jag vill inte mer, jag vill inte, kommer till dig, snart, du klagade aldrig

De hade planterat trädet samma år som Sofie föddes, de hade för övrigt planterat ett träd för varje barn efterhand de kommit. Päronträdet var ett Alexander Lukas som tidigare gett goda höstpäron men som de senaste åren hade blivit hårt drabbat av päronrost. Ett körsbär blev det två år efter när första sonen kom men på en annan plats och i en annan trädgård och när Robert föddes tio år senare hade de flyttat tillbaka till samma hus eftersom de en kväll fick ett samtal och ett erbjudande om ett språng i karriären och att deras gamla hus passande nog var till salu. Återigen ett uppbrott men så var livet som militär, om man ville stiga i graderna fick man ta tillfällena och tjänsterna som erbjöds.

Det blev ett äppelträd.

visst blev det väl ett Gravensteiner när Robert föddes du var så bra med honom, var det så det var, allt det här jag minns, visst var det ett Gravensteiner det spelar ingen roll men vill ha det riktigt, är det rätt, jag vet inte längre tankarna kommer så snabbt detta ständiga brus och oordning i huvudet ingen disciplin på tankarna ingen disciplin alls som en störningsradar vad

är på riktigt var är min morgonrock jag hittar den inte, det är kallt, jag glömmer men ibland minns jag så skarpt jag minns dig när vi träffades och jag får inte fram orden kommer ut fel och långsamt är trött på att leva i en gröt i en dimma och hur länge har du varit död hur länge har jag suttit vid din sida här är kallt är det timmar dagar jag reder det inte jag reder det inte alls och jag letade efter någonting vad ÅR det jag letar efter vad ÅR det varför blev det du först

Det var nära han ställde frågan högt till henne, hon som alltid haft svaren. Fram till nu.
det är kallt var har jag lagt min morgonrock den var väl här alldeles precis hur länge har jag suttit hur länge har hon varit död skulle varit jag jag har inget att frukta

Först därefter ringde han en jourhavande läkare, begravningsbyrå och sina barn. I den ordningen. Sedan ringde han begravningsentreprenören en gång till eftersom han inte kunde minnas om han gjort det eller inte.

vi hade redan pratat jag hade redan ringt sa de när de ringde hur länge har du varit död är så förvirrad jag kommer snart till dig är det du där ute, trädet, jag orkar inte mer det är så mycket brus här inne och det värker huvudet spränger fruktar det inte längre snarare som en välsignelse var har jag lagt den var den inte här alldeles nyss hittar ingenting längre och du är död kan inte hjälpa mig längre kan inte ge mig svaren

När vi ringde på dörren och klev in stod han i hallen och fumlade med sin morgonrock.

– Där är ni. Mor är död. Åh Robert, mor är död, förstår du? sa han hulkande, försökte klappa honom på kinden som så många gånger förut men han drog som vanligt undan sitt huvud *hatar när han gör sådär hatar kontakten med andra kroppar för var har han haft sina fingrar vad är det som växer på dem kryper* och gick helt förbi honom, halvsprang uppåt till deras sovrum där han trodde att hon fanns, så bråttom att han snubblade men han reste sig snabbt och fortsatte upp till henne.

– Det är väl klart att han förstår, han är trots allt läkare, far, sa jag och skyndade efter honom.

– Stanna här hos farfar så länge, Theo.

När jag kom upp höll Robert på att undersöka henne. Han konstaterade snabbt att hon var död. Rummet var iskallt och jag stängde först fönstret innan jag hunnit titta mer ordentligt på henne, när Robert plötsligt började dra i kroppen vilket berörde mig illa innan det gick upp för mig varför. Han ville lägga henne tillrätta och sluta hennes ögon. Han försökte också fixera

hennes huvud med kudden på något vis med nacken i en viss vinkel så att munnen inte skulle ligga vidöppen, vilket var en procedur. De taniga, lealösa armarna rörde sig stelt fram och tillbaka åt sidorna innan han ansåg sig färdig. I skenet från taklampan låg hon nu under täcket med sina armar ovanpå och utmed kroppen. När han var klar gick vi ner till de andra och Robert tog far snabbt i hand.

– Jag beklagar sorgen.

Även i denna stund var han lika formell och korrekt som alltid. Innan han satte sig vid köksbordet gick han och tvättade sina händer länge och noga.

– Du har tagit den ut och in, far. Jag hjälpte honom få rätt på morgonrocken, knöt bandet om midjan.

Han tittade på mig med trötta ögon och klappade mig på axeln som tack. Theodor, min pojke, höll om mig hårt.

– Vi kan väl sätta oss ner far, så ordnar jag fram lite kaffe så kan du väl berätta vad det var som hände.

Precis vad jag frågade Theodor när han fyllde år, efter att vi varit i mors och fars stuga och fiskat.

Det var strax efter midsommar som jag, far och lille Theodor hade varit där. Stugan låg nära anslutning till en sjö som var inramad av granskog. En tidig morgon gick vi ut med båten på sjön som låg alldeles blank och någonstans ifrån hörde vi storspovens skrik. Ljudet från fågeln och dimman som sakta steg från vattenytan gav en drömsk bild, som om det inte var på riktigt. Sedan hörde vi bara ljudet från motorn som klöv det mörka vattnet. När vi hade kommit en bit ut och stängt av motorn åt vi smörgåsar och drack varmt ur termos. Senare, när Theodor fick hugg hjälpte far honom.

– Titta, Theo har napp! Känner du, Theodor? Känner du fisken som rycker i ditt spö?

Vi såg allihop att spöspetsen pekade nedåt, som dragen av en främmande kraft. Intresset flyttades från våra egna spön till den lille pojkens och vi gjorde allt för att han skulle landa sin första fångst. Hans ögon var stora och förväntansfulla. Jag rullade in min lina och lade mitt spö vid sidan i båten, satte mig beredd med håven.

Far hjälpte Theodor att veva in linan och höll varsamt sin ena hand mitt på spöet så att pojken inte skulle tappa det i vattnet. Jag kände igen det från när jag själv var liten.

– Vad tror du, Theo, kan det vara en abborre? Gädda tror jag inte på, då skulle han kämpat lite mer, eller vad tror du?

Theodor svarade inte, han koncentrerade sig på att veva in metreven, jobbade upp och ner

med spöet så som han blivit lärd. Jag såg på honom att han så gärna ville lyckas, att han så gärna ville få upp den där fisken. Sjön var ganska djup på sina ställen, kanske upp till 30 meter, och bjöd oftast på god fiskelycka. Det brukade bli gott om kräftor också i kräftburarna när den tiden kom.

Strax kunde en liten ljus fläck skönjas en bit ner i vattnet och fisken försökte fortsatt förtvivlat simma bort men efterhand Theodor vevade in linan drogs den mot ytan i allt snävare cirklar.

– Titta, Theo, där kommer den lille rackaren, jodå, det är en abborre! Ta det nu bara lugnt, dra in spöet mot sidan, där mot din pappa.

Jag förde försiktigt håven under fisken och linan och lyfte upp abborren i båten. Den hade kroken i munnen, en bit agn satt kvar. Den flämtade så att de mörka ränderna och den ljusa buken höjde och sänkte sig i snabb takt. Det var en fin fångst. Theodor var mycket lycklig. Han lyste av en stolthet som vi alla delade. Vi gratulerade honom och hjälpte honom att kroka av. Jag slog abborren med knivskaftet i nacken två gånger så att den blev stilla, bytte grepp och skar snabbt upp den vid gälarna. Därefter snittade jag upp buken ner mot analöppningen, tog ur den och slängde rensat över bord. Det var en vacker abborre. Vi fick några till som vi halstrade över öppen eld framåt kvällen uppe vid stugan. Theodor sa att det var det godaste han någonsin ätit och han somnade gott sedan, liksom jag. Jag tror vi var lika nöjda med dagen alla tre. Jag önskade bara att mor också skulle varit med.

Vi steg upp tidigt nästa morgon. Efter frukosten högg jag upp lite ved, mest björk, staplade den rakt och fint på sidan av skjulet under skärmtaket. Det hade varit en stor åtgång på vedtraven under vintern.

Jag och Theodor utnyttjade stugan så ofta vi kunde på helgerna och det var skönt att sätta en brasa under den kalla årstiden. Ibland satt han och jag och stirrade som hypnotiserade på de rödgula lågorna, lyssnade på de sprakande ljuden och höll andan när mörkret sänkte sig över oss, ibland låg han med huvudet i mitt knä och jag strök honom över huvudet. Det hände att vi lyssnade på musik, kanske på någon ljudbok, eller så läste vi var och en för sig. Robert gillade inte stugan alls, hade aldrig gjort det. Far däremot tyckte om att vara där, som nu, men åkte oftast hit mitt i veckan. Mor följde med honom alltmer sällan, hon orkade inte längre. Sofie hade förmodligen inte varit där under de senaste 10 åren. Har hon fått veta, har han ringt henne? Kommer hon? Hennes barn, kände de mor? De träffade henne knappt.

Jag tyckte det var skönt att kunna njuta av den syrerika luften, lukterna från granskogen och veden, samtidigt som jag arbetade med kroppen. Emellanåt kom det fuktiga vindstötur från sjön, och att höra fågelsången och tystnaden på samma gång gav mig välbehag.

Under tiden satt far och läste högt för Theodor. Jag såg dem genom fönstret därifrån jag stod, hopkrupna i soffan under en filt. Jag tyckte mig känna igen boken från min barndom men det var också det enda jag kände igen. Far läste aldrig för oss, det var alltid mor. Far arbetade mycket och hade alltid gått sin egen väg och jag gillade honom för det. Herregud, han var min far och jag älskade både honom och mor högt. Vår familjerelation var ganska torftig men inte svart och det jag saknade var egentligen inte ömhet och värme utan tillit för mina val. Men för honom var jag ibland fortfarande ett barn och jag fick i viss mån inte känna mig vuxen och det kunde kännas väldigt nedlåtande. Som när jag gick på universitetet, aldrig en klapp på axeln, aldrig ett uppmuntrande ord. Tur, hade han sagt, du ska ha tur om du får jobb. Jag kontrade med att tur, det har väl ändå inte med saken att göra, inte det minsta. Men det fanns nog ingen examen i världen som skulle kunna mäta sig med fars inre önskan om vad jag skulle valt istället för att studera språk. Militär som han varit var det liksom hans roll, att kontrollera, bestämma och leda flokken som helst bara skulle lyda och utföra. Läkare, det var ett fint yrke, som Robert. Eller advokat. Trots allt tyckte jag att far var en bra människa, vi var kanske bara inte alltid helt rätt för varandra.

Efter lunchen gick vi alla tre en runda i skogen som, jämfört med förra gången vi var här tillsammans tidigare under året, hade klätt om till grönt.

– Det är verkligen skönt här. Sommaren, när det är så stilla som det är nu, liksom kravlöst, är utan tvekan en bra tid att leva i. Eller hur far?

– Kravlöst vet jag väl inte, krav, det finns väl alltid? Och ska finnas. Våren, det är den bästa tiden. Håller du inte med? Vintern, däremot. Förskräcklig! I synnerhet när den är lång. Lång, plågsam. Obarmhärtig. Men våren. Det är något helt annat.

– Jo. Så?

– Då är vi överens! Att vi håller våren som bästa tiden?

– Jo, det kan vi väl vara överens om. Men nu också. Tycker jag.

När jag tänkte efter har vi nog alltid tyckt lika om årstidernas skiftningar. Våren är verkligen någonting annat. När naturen samlat kraft och det ljusa lockats fram från sin vila, som om någon blåser liv i livet.

Ingen av oss uppskattade vintern. Mörk och kvävande.

Kanske det enda vi varit överens om.

I skogen lekte jag och Theodor att vi var upptäcktsmän och vi smög på allt eftersom världen som låg framför oss ännu inte var känd. Och det var sant på sätt och vis, det var så mycket som vi inte visste någonting om både när det gällde vår värld och om det som låg i vår väg. Även om vi var upptäcktsmän såg Theodor mer ut som en indian med ett stort mönstrat

pannband i rött och svart på huvudet med en stor svart fjäder men det gjorde knappast något. Vi gömde oss bakom trädstammar, hoppade och skuttade från stubbar och fallna träd. Vid sidan av ett utdömt träd, det var angripet av någon slags sjuka och hade blivit märkt av skogsägaren och skulle avverkas, hittade vi en stor barkbit där ådringen på insidan såg ut som en karta. När vi kom fram till en plats som delvis var ett öppet fält blev kartan genast en skattkarta och vi jämförde den med vad vi såg. En liten droppe av stelnad kåda fick föreställa en stor sten som låg på fältet. Nästan i mun sa jag och Theodor Skatten! och pekade mot stenen. Far skrattade.

– Ok, sa jag, kom igen då alla så springer vi dit.

– Nej, spring ni, jag orkar inte.

Jag såg att far haltade lite lätt, eller egentligen haltade han inte, det var mer som att hans ena ben var lite långsamt.

– Har du skadat dig? Jag nickade mot hans vänstra ben.

– Nej då, det är ingen fara. Spring ni. Det är orken, den är inte som förr bara.

Jag hade täljt en kniv till Theodor lite hastigt innan vi gick iväg. Theodor, indianen och äventyraren. Den var utskuren från en bit mjukt trä och den var lite klumpigt gjord men absolut inte vass. Han hade blivit mycket glad för den. Han drog nu upp den från sitt bälte och utropade med armen och kniven höjd i luften att han minsann skulle beskydda oss vägen fram till skatten och på tre satte vi fart till stora stenen, Theodor var först framme eftersom jag lät honom, men när vi kom fram var det inte så kul som vi hoppades eftersom det inte fanns någonting där av intresse. Skatten, stenen, var bara en sten rätt och slätt utan några hemligheter. Däremot så upptäckte vi en bit bort, där skogen fortsatte, ett stort hallonbuskage och vi lovade varandra att vi skulle gå hit senare samma sommar för att plocka solmogna vildhallon.

*men vi tycker om hösten också jag och far det är vi också överens om
när träden plötsligt börjar göra sig i ordning inför vintern
men INNAN de ändlösa regnen och de genomsvarta dagarna med ständig mörkblöt asfalt
först lövens färgsprakande förvandling och sedan när de tillsammans bestämt sig för att
falla och man tvingas gå genom drivor av löv i varma färger dofter av svamp och våt jord
som virvlar upp
men jag kan ingenting om dem
träden
växterna
fåglarna*

ingenting

jo fåglarna vissa arter de vanligaste

hur länge har naturen legat och väntat på mig har aldrig tidigare varit intresserad varför nu varför har den inte funnits tidigare

Och alltid när vi gick förbi träd med rödbrokiga löv skulle far återge en kommentar från när jag var liten, ungefär som Theodor var nu, kanske till och med lite yngre, att jag trodde att vissa träd stod i brand för löven var så intensivt röda. Kommer du ihåg det säger han och jag svarar honom alltid att jag inte gör det, att jag inte minns. Jag vet inte om han inte kommer ihåg att han säger det varje gång, eller om han säger det för att han skapat sig en tradition som han inte vågar bryta. Jag vet inte heller om jag tycker det är kul eller bara irriterande, men jag är säker på att om han inte skulle säga det så skulle det inte vara höst.

Jag och Theodor gick bort till honom igen och sedan i samlad trupp sakta hemåt med tanke på hans ben. Vi höll varandras händer, Theodor i mitten.

– Jag ska måla kniven när vi kommit hem, sa han och hans ögon lyste.

Jag tänkte på att han värmdes mitt hjärta något kolossalt och jag tänkte på att det inte var för evigt, att allt omkring oss var förgängligt. Jag mindes hans mor varje gång han log för att han var så lik henne när han gjorde det och han log så ofta och jag saknade henne och jag funderade på far, på hans ben som hade släpat efter och jag tänkte såklart på mor.

På kvällen stod luften stilla och den var behagligt varm och det kändes att sommaren både kommit och befäst sin ställning. Det kändes också som om jag och far hade kommit någonstans, att det fanns något nytt i den där stilla luften. När jag tänkte efter, var han en man som jag inte visste så mycket om. Säkerligen var det likadant omvänt. Samtal som handlade om oss själva på ett djupare plan hade aldrig funnits i vår familj. Vi var helt enkelt inga personer som delade med oss av bekymmer och känslor, med undantag av mig själv och min syster, men det var å andra sidan bara mellan oss två. Det var mycket som jag skulle vilja fråga både far och mor om men det blev liksom aldrig av. En del hängde säkert samman med att jag och far sällan dragit jämt men den stora förklaringen låg säkert i en slags rädsla för att visa sig svag. Eller rädslan för far, han kunde vara mycket sträng.

Vi hjälptes åt med maten, av gäddfiléerna gjordes gäddfärsbiffar som vi åt med riven pepparrot och skirat smör. När vi var klara målade Theodor sin kniv. När jag diskat undan och sagt godnatt till pojken frågade far mig vad jag trodde om mor, vad jag trodde hade drabbat henne. Jag svarade att jag inte visste men jag såg ju också. Hon var ofta trött och frusen. Ibland var hon så andfådd att hon nästan hade svårt för att prata. Vi talade om hennes ständigt

återkommande förkylningar och rethostan som aldrig vek. För varje gång hon drabbades blev hon ännu tröttare, men mellan varven mådde hon ganska bra och var nästan som vanligt men det varade aldrig länge. Efter någon vecka blev hon orkeslös och andfådd igen, det kom liksom i cykler. En cykel i utförsbacke. Själv hade hon en ganska passiv hållning till sitt tillstånd och slog gärna bort tanken på att det skulle vara något allvarligt. Ofta demonstrerade hon det bokstavigt genom att vifta bort något osynligt i luften med armen samtidigt som hon sa att ”det där går nog snart över”. Jag försökte hjälpa henne med allt möjligt för hennes välbefinnandes skull, köpte vitaminer till henne, bad henne att äta frukt och grönsaker eller att hon kanske skulle prova massage. Jag hade även föreslagit att hon skulle ta en kurs i något, vad som helst, om det var för att det kanske var en understimulans som var en bakomliggande orsak. Eller att skaffa sig en hund så hon kom ut i friska luften och fick motion, till och med att hon kunde prova gå till en terapeut men det var ett förslag som inte rönte lika stor uppskattning. Förutom vitaminerna, som varken gjorde till eller ifrån, provade mor ingetdera av mina förslag. Kunde läkarna verkligen inte finna ut vad det var?

Far frågade vad jag tyckte var bäst för henne, i allmän mening, och han luftade sin myckna oro för henne. Han ville veta vad jag trodde, om det. Det var så han sa. Det. Inte sjukdomen, inte hostan, inte tröttheten. Men han frågade ärligt efter mina åsikter, vilket nästan aldrig hade hänt och till slut började han gråta, lutade sig mot mig, behövde min tröst. Jag häpnade först och blev därefter stolt på något vis. Efter 38 år blev jag bekräftad. Och han grät inte av medömkan för sig själv, han grät av kärlek till sin hustru.

Tidigt morgonen efter åkte vi tillbaka hem sedan vi städat upp och stängt av för vattnet.

På lördagen veckan efter att vi varit i stugan fyllde Theodor år och jag bjöd på en enklare middag och hallontårta som vi hade hjälpts åt med. Förutom far och mor kom Robert, som vanligt utan någon present, och Theodors morföräldrar. Eftersom mor meddelat att hon inte orkade ta sig upp till vår lägenhet på tredje våningen fick vi fira hemma hos dem i huset. Det verkade som om hon blivit lite sämre eller så hade hon bara en dålig dag. Hon låg mest och vilade när vi förberedde maten och kunde inte ens förmå sig att lägga sig i. Istället beordrade hon far att bistå mig i köket. Jag bad honom att hacka lite lök men han var så fumlig och omständlig att han till slut bad mig göra det själv, dessutom var löken så stark, sa han, att hans ögon tårades. Det var andra gången på kort tid som hans beteende mot mig gjorde mig både förvånad och lite förvirrad. Han som alltid var felfri och som nog aldrig tidigare hade bett mig om något som han själv trodde sig kunde göra bättre, vilket i stort sett innefattade precis allting.

Jag dukade fram maten och det lilla mor åt, åts i alla fall med god aptit. Vi drack ett glas vin och när vi skålade för födelsedagsbarnet råkade far stjalpa ut sitt glas, Theodor sa ”fummel-Pelle” och skrattade. Jag och Theos mormor skrattade också. Jag såg far le men inte med ögonen och jag sprang för att hämta en trasa för att torka upp innan det röda vinet hann rinna ner på golvet, ner på mattan. Jag skyndade mig också, märkte jag, för att inte far skulle förnedra sig än mer, som om jag ville ha det upptorkat så kvickt så att det skulle verka som att det aldrig inträffat. När jag såg på honom såg han ynkelig ut. Det verkade som om kraften höll på att gå ur honom.

Sedan vi ätit såg Theodor ett barnprogram på TV där de visade olika typer av djurspillning och programledaren skulle para ihop spillningen med rätt djur. När programmet var slut sa han:

– Nästa gång vi är i stugan, pappa, kan vi väl leta spår efter björnar och lejon?

Jag sa att det var klart att vi kunde, samtidigt som jag log och rufsade honom lätt i håret, men att vi i så fall måste vara försiktiga.

– Så klart, vi vill ju inte bli uppättna. Och dö. Det vill väl ingen?

När han sa det tittade far på mor och jag tyckte att hans ögon blev blanka igen men jag var inte säker för han gick hastigt därifrån. Jag rufsade pojkens hår igen men långsammare, mer som en strykning. Och jag hade sagt till honom *berätta för farmor om din första fångst berätta vad som hände*

– Sedan. Vi går upp till henne nu, vi går upp tillsammans. Far sänkte rösten och drog mig lite åt sidan.

– Robert, det kommer bli värst för Robert. Jag förväntar mig att ni hjälps åt med honom. Han syftade bland annat på de senaste åtta årens dagliga telefonsamtal som mor ringt till honom. Hon frågade alltid om allt var bra och han svarade alltid ”Skulle det vara dåligt? Nä, men man vet ju aldrig” och därefter ”Maten är klar, du kan komma nu Robert, glöm inte ta med din tvätt. Och betala dina räkningar” Och han kom, hade med sig sin smutstvätt, svarade att han betalt sina räkningar, åt och gick hem. I princip varje dag sedan han flyttat hemifrån. Åtta år.

det hade väl ändå blivit värst för Robert eller hur det borde du väl ändå tänkt på innan med honom för det måste ni väl trots allt resonerat kring med er plan

– Det reder sig nog, far, med det också, sa jag utan att egentligen fundera över innebörden och hällde upp kaffe till oss när far frågade hur vi ville göra. Jag förstod först inte, ville göra

vadå? Men han menade med mor, om vi ville gå upp till henne eller inte. Hur borde man göra? Fanns det regler?

– Har du ringt Sofie?

– Ja, det ... hon flyger väl hit så fort hon kan. Jag antar att det innebär ... att det innebär ... hon kommer. Så fort hon kan kommer hon.

Jag tittade på klockan, om flyget gick i tid skulle hon kunna vara här om sju timmar.

– Om du ringde henne vid samma tid som du ringde oss kommer hon till lunch, far, i bästa fall.

Sedan gick vi upp dit.

Medan jag stod som ett fån gick Theodor fram till henne, strök henne över kinden och gav henne en kram och sa:

– Adjö, farmor. Hälsa mamma i himlen.

Han grät förtvivlat, jag försökte trösta. Far gick fram och tillbaka mellan rummet och hallen, lika förtvivlad. För Robert var hans avskedsceremoni över, han gick bryskt ner till kaffet igen och jag mindes när han var liten, 13 kanske 14 när han var som besatt av kroppen, av döden, och ville veta hur vi såg ut invändigt, jag menar verkligen ville veta. Djuren han hittade och skar upp räckte inte till. Det var då mor och far tyckte att han skulle kunna bli läkare när han blev stor. Kirurg. Han hade knappt kunnat bärga sig. Men det fanns inget ont i honom, det hade det aldrig funnits.

När Theo gick iväg blev jag ensam i rummet och av allt som fyllde mitt huvud just då var det avsmak och obehag som jag kände mest. Det var verkligen ett lik, mor var verkligen död och hon fanns verkligen inte mer. Mer än såhär. Jag ville göra som Theo men jag kunde inte förmå mig, det var så kallt i rummet, hon var så blek, så vit och hon var så DÖD. Jag gick ner och hällde upp en kopp kaffe och satte mig hos Robert.

– Hur är det Robert?

Han ville inte svara. Jag såg hans fingrar, de spretade. Jag provade igen:

– Hur har du det?

Hans sammanbitna käkar och flyende blick gav svaret. Det fanns en period i hans liv när han jämt höll på med tvångsmässiga, stereotypa handrörelser och spretade med fingrarna. Det var när han började förstå att han var annorlunda. Ibland kunde han skrika ”Jag är inte en av er, vi är inte från samma ställe”. Så småningom gick det över. Kanske var han i en slags process där han tvingades att förlika sig med sig själv? Att han gjorde det igen gissade jag kunde handla om att hans rutiner nu blivit störda och inte för själva förlusten, han var stressad, vilket var fullt förståeligt, mor skulle aldrig mer ringa och ingen av oss andra skulle

kunna ersätta henne, han svarade helt enkelt inte i telefonen när vi ringde. Och jag som alldeles nyss lovat far att vi skulle se efter honom. Hur skulle det gå till?

– Var är Theo? Och far?

Han ryckte på axlarna som om han inte ville kännas vid frågan. *inte bra inte bra inte alls bra, detta var det sämsta, allting kommer att förändras, inte alls bra inte bra inte bra inte bra, pallor mortis därför hon är blek, algor mortis, kylan, hennes kroppstemperatur sänks till den omgivande heller ingen pumpförmåga inget utbyte i cellerna ingen ATP ingen aktionspotential, rigor mortis har börjat, mikroorganismerna och förruttnelseprocessen äger henne nu fram till det inte längre är något kvar enligt Nystens regel, likstelheten börjar i huvudets muskulatur och sprider sig sedan nedåt, livor mortis blodet lägger sig på de lägsta punkterna efter några timmar ser ut som blåmärken och när man palperar eller trycker på kroppen kan den vätska av sig, den är stum och kall och hård men ändå svampig mot fingrarna och gaserna gör att kroppen sväller*

– Far? Vill du ha kaffe?

Han kom stapplande från vad han alltid kallat arbetsrummet med Theo. Han nickade och pekade mot övre våningen.

– Kan ta med. Upp.

Han pratade sannerligen sämre nu jämfört med för några veckor sedan. Jag höllde upp i en mugg åt honom.

– Theo, lille vän, kom. Jag satte mig på huk och vi kramades. Är det ok?

Han nickade.

– Jag ska rita en teckning till henne. Han höll upp ritpapper och kriter, sedan följde han med far upp. En stund senare gick jag upp till dem. Han hade redan hunnit rita en teckning som han lagt på mors bröst.

– Får jag titta?

Han satt på golvet och lekte med mina gamla leksaksbilar, far satt i fåtöljen i hörnet av deras sovrum, nu mycket lugnare. Jag tog upp den och tittade på den i ljuset.

– Det är mamma och farmor, sa han, och hennes favoritblommor. Afrikas lilja. Blåa.

– Jag ser. Jättefint. Varje år hade Theo bott någon vecka hos mor och far under sommaren. En av de saker han gjorde tillsammans med henne var att räkna knoppar på de enorma växterna som växte i lika enorma krukor i en slags intern tävlan blommorna emellan från år till år. Vissa år var det tunnsått med de långa stjälkarna där de stora blommorna fäste vilket förmodligen, hade jag fått lära mig, berodde på att de hade övervintrat för varmt. Växten

behövde kylan för att komma igång och vilja reproducera sig. I blomning såg det ut som blommorna svävade för sig själva och den blåa färgen lyste, verkligen lyste.

Det var jag som brukade få baxa upp dem på en flakbil och köra dem till växthuset där de hyrdes in och sedan framåt våren hämta ut dem igen. Vad skulle hända med dem nu, vem skulle sköta dem?

Jag la tillbaka teckningen på täcket, ovanpå henne, och först nu såg jag: Far, Theodor, mor, döden. Det kunde inte bli mer naturligt än så här. Jag satte mig på sängkanten, tog upp hennes hand. Den var precis så kall som den såg ut, och stel men ändå fylld av människa, om än inte mer i livet. Det var så här det skulle vara, inte så som de hade sagt, så som de hade planerat med sin befängda idé. Känslan från den middagen när de berättade fanns fortfarande i magen som en hård knut.

Det var en onsdag som vi alla tre hade fått en inbjudan från våra föräldrar till en middag. Visst var det länge sedan vi hade träffats allihop, själv hade jag nog inte sett mina föräldrar på någon månad för att inte tala om min syster, Sofie som väl inte hade varit i landet senaste halvåret. Jag ringde henne som naturligtvis höll med mig, det var väldigt märkligt. Hon bodde i Frankrike, hon hade träffat en fransman, André, på en av sina affärsresor och kom i stort sett bara hem till högtiderna, ibland knappt det, men vi sågs i alla fall någon gång per år. André kunde en hel del svenska och gjorde sig väl förstådd. Tillsammans med sina två barn utgjorde de i mina ögon en strålande familj. Vi fick hålla till godo med fars förklaring: att det handlade om den framtida arvsfördelningen och att det inte skulle intressera våra barn men var nödvändigt för oss att gå igenom. När vi ändå gjorde det så kunde vi passa på att äta en god middag tillsammans, hade han menat. Vi misstänkte att mor inte orkade med stöket och uppståndelsen med barnen, även om de var ganska lätta att avleda om det skulle behövas, men vi satte inte oss emot deras beslut.

Sofie bokade flygbiljetter för sig själv och sin man. Barnen fick bo några dagar hos Andrés föräldrar.

Men jag bar på en obehagskänsla som inte försvann och jag var tvungen att prata med honom själv för att höra om det ändå var något med mor som hade förändrats, men han vidhöll sin tidigare förklaring, att det bara var banken som hade hört av sig. De hade kommit med några erbjudanden med olika alternativa lösningar för hanteringen av arvsfrågor och sådant som hörde ämnet till och som det någon gång skulle bli nödvändigt att gå igenom. Beskedet gjorde mig något lugnare.

Fast det var i början av november var jag först tvungen att byta till vinterdäck på bilen. Vintern hade kommit tidigare än vanligt. Jag lämnade Theodor till hans mormor och morfar vid lunch och det var alltid lika rörande. Det var lätt att följa och förstå var hans ansiktsdrag, som de ärliga och vänliga ögonen, kom ifrån. Vi pratade som vanligt om hur det var. Jag sa att det var bra. Alla saknade vi Theodors mamma men det var som det var och numera pratade vi nästan aldrig om hennes död. Maria hade varit deras enda barn. Hon hade också varit min enda kärlek. Theodor och hans morfar försvann till baksidan av huset för att försöka göra en snögubbe och jag fick säga hejdå lite kvickt. På vägen till mor och far stannade jag och köpte en blomsterkvast och hämtade upp min bror som inte heller var klädd för kylan, hans jacka var liksom min alldeles för tunn. Vintern verkade komma lika plötsligt varje år. Även om man var förberedd på den, var man det aldrig tillräckligt.

Det var gott att se Sofie. Hon såg pigg och fräsch ut. Det gick bra för henne, om nu karriär var en måttstock. Nyligen hade hon blivit utsedd till vice VD och dessutom blivit delägare i företaget vilket också syntes på hennes nyfunna klädstil. Det var henne väl unnat. Det var gott att se André också, som jag, efter att ha hälsat på mor och far, naturligtvis fann i köket. Efter några sedvanliga artighetsfraser hade Robert som vanligt gått och satt sig någonstans för sig själv. I köket hittade jag en vas som jag satte blommorna i tillsammans med lite vatten och som jag ställde på bordet i vardagsrummet där mor halvlåg i soffan.

– Tack för blommorna, jag uppskattade dem. Jag måste be om ursäkt. Jag har försökt att klä upp mig. Men tycker inte att jag lyckats så bra.

– Det ser så bra ut så. Den röda klänningen klär dig. Fortfarande.

– Tack för det. Men det var inte direkt vad Robert sa, han sa att det var onödigt mycket tyg på den till min kropp.

Jag bockade mig ner och gav henne en kram. Visst hade hon tappat en del av sitt hull.

– Det var väl en kommentar som är typisk för honom, var det inte?

Hon svarade inte, nickade bara lätt. Jag minns när jag var mindre, när vi skulle bort på middagar, alla smycken hon bar, allt som dinglade. Det såg bättre ut nu. Man såg människan. Men det var värst vad det var ansträngt för henne när hon pratade.

– Här är varmt och skönt. Skönt, när det är som det är därute. Och fint med alla ljusen överallt.

– Ja. Det blir lätt lite ruggigt här. Och golvet, som du alltid brukar klaga på. Blir inte så kallt.

– Nej, det har du rätt i. Det är behagligt för fötterna. Det klär dig bättre förresten, att inte ha

alla de där smyckena som du hade förr. Vad är det vi lyssnar till? Tosca? Definitivt är det något av Puccini. Vål? Det doftar otroligt från köket.

Jag gick tillbaka dit innan hon hann svara, hon blev så pustig och jag ville inte pressa henne. I köket blev jag full av förvåning, det fanns en annan person där som André var inbegripen i ett samtal med. En kock, eller vad han nu var, som förberedde maten. Lamm och rostade rotfrukter med rödvinssås fick jag veta. Jag fick ett glas vin i handen av André och vi skålade och han såg också till att jag fick mig en smakbit av köttet som jag doppade i såsen. Det smakade underbart. Svartpeppar, rosmarin, salvia, timjan, vitlök. Jag kände hur hungrig jag var och jag såg fram emot en skön kväll tillsammans med min familj. Sofie och far kom också ut till köket, far stödde sig på henne och först såg det rart ut men jag såg att han fortfarande haltade lite. Det såg också ut som om byxorna satt lite löst på honom. Vi skålade alla. Jag gick och satte mig hos mor.

– Hur är det med dig? Orkar du verkligen med allt det här? Tillställningen?

Hon såg lite tagen ut, något blek. Tård men inte hållögd.

– Det är ingen fara. Jag har vilat hela dagen. Och jag är hungrig.

– Jag också. Har ni vunnit på spel eller något liknande? Med tanke på att ni hyrt en kock?

– Jag orkar inte laga mat längre. Det är värt att fira att Sofie och André kommit hem, tycker jag, det är ju inte så ofta. Det är heller inte så dyrt ska du veta, det är Roberts vän, hans familj har egen, vad kallas det, uppfödning? Av lamm. Och Robert säger att han är duktig på att laga mat. Som du mor, har han sagt.

– Robert? Har Robert en vän?

Jag reste mig för att söka upp honom men Sofie fångade in mig och vi började prata om allt möjligt, vi hade mycket att ta igen. André som var på glatt humör tog en runda för att fylla upp i glaset, han sjöng med högt och ljudligt.

– E lucevan le stelle!

Vi skrattade.

– Puccini! Tosca?

– Oui, Tosca! Puccini, bien sûr. Salut pour monsieur Puccini. Fast att han var italienare!

Vi skrattade och skålade igen.

Jag frigjorde mig för att gå och leta efter min bror. Jag var nyfiken på hur man helt plötsligt kunde skaffa vänner när man inte pratade.

– Så det är här du sitter.

Han tittade upp från forskningsmagasinet han läste.

– Kocken. Han i köket, mor säger att han är din vän.

Han ryckte på axlarna och vände åter ner i tidskriften.

– Hur känner ni varandra?

Han tittade upp lite besvärat, sänkte armarna.

– Han studerade samtidigt som jag.

– På läkarlinjen?

– Mm.

– Jaha, var jobbar han då?

– Han praktiserar inte yrket, han hoppade av.

– Och nu är han kock?

– Nä.

Han höjde tidningen igen.

– Nähä? Vad är han då? Umgås ni?

– Hans föräldrar föder upp lamm. Mor frågade om jag kunde ordna mat. Och det gjorde jag.

Samt lite annat.

– Lite annat? Vad då, lite annat?

Inget svar. Lönlöst, han var försvunnen igen in i sin läsning. Jag la in några vedträn i kaminen för att hålla elden vid liv och ut i köket igen. André och kocken, Roberts vän eller vad han nu var, hade verkligen funnit varandra och talade glatt och högt. Jag följde samtalet noga för att få en chans att kunna bryta in och när tillfället kom tog jag det.

– Robert, min bror, sa att ni studerat tillsammans. På läkarlinjen?

– Ja, det stämmer, men jag gick bara första terminen. Min dröm var att bli veterinär! Vilket jag även kom in på senare men då var det försent.

– Kan det bli försent? När det handlar om drömmar?

– Ja, absolut.

Han böjde sig ner, öppnade ugnsluckan och tog ut rotfrukterna som nu var färdiga. Det fräste i det svarta blecket. Hans händer var enorma.

– Mina föräldrar drev ett lantbruk, men nu har vi lammuppfödning. Tidigare hade vi en ganska stor besättning av nötdjur, men det betalade inte sig. För mycket jobb för liten vinst, så det såldes av och då blev det att jorden arrenderades ut till bönderna runt om. Någon blev skyldig pengar, och betalade istället i får. Jag hade precis hoppat av studierna då och blev tvungen att ha något att göra och, ja, fick ta hand om fåren. Det blev min lott.

Samtidigt som han pratade vispade han samman soppan som vi skulle ha till förrätt. Hårt arbete, det förklarade de grova händerna.

– När jag väl kom in på veterinärlinjen var jag fullständigt förälskad i mitt nyfunna arbete.

Nu är det detta jag gör. Men Robert gick ju klart. Klassens ess om jag förstod det rätt. Och nu är han väl en av de främsta forskarna?

– Något sådant, ja.

Det hade alltid varit mors högsta önskan att Robert skulle bli läkare, för att inte tala om fars. Men som läkare skall man väl vara närvarande, inte frånvarande?

Det stod två stora blombuketter på köksbordet, valda med betydligt mer omsorg än mitt eget bidrag. Den ena var förstås från Sofie och André, på den andra stod det Robert. Hade han köpt blommor? Vad var det som hade hänt med honom? Och kunde han inte sagt det tidigare? Jag blev arg och skulle precis till att gå och berätta det för honom när jag kände en arm på min axel.

– Det är jag som har köpt den. Jag tänkte att ni kanske skulle glömma.

Sofie vände på buketten, visade att det fanns en till lapp där det stod mitt namn på. Jag log snett och klappade henne på kinden, typisk storasysterfasoner.

– Det var rart av dig, men det gjorde vi inte. Men jag antar att det inte är någon större skada skedd, hon uppskattade säkert dessa mer än de blommorna jag köpte. De är mycket vackra.

Vi skålade igen och stämde upp i en ny sång ledd av André. Ett större sällskap promenerade förbi huset och vinkade glatt till oss genom fönstren och vi vinkade lika glatt tillbaka.

Vi satte oss till bords med stort välbehag. Före lammet fick vi en kantarellsoppa. Far sa att det var han själv som plockat kantarellerna när han hade varit i stugan för några månader sedan och det lyste om honom när han sa det. Far, militären och svampplockaren. Till den heta soppan drack vi öl och snaps.

– Nu tar vi den lille rackaren, sa jag och fick med mig Sofie och André, Robert drack när det behagade honom liksom han brukade gå ifrån bordet när han ätit färdigt.

Soppan, spriten och värmen från stearinljusen och kaminen fick mig att hänga av kavajen.

Under middagens gång samtalade vi om vardagliga saker, vädret, våra barn, våra arbeten och efterhand som vi betade av de triviala och obligatoriska ämnena drogs vi allt närmre själva kärnfrågan, orsaken till vår inbjudan, kanske även mors hälsotillstånd. Varken mor eller far hade sagt mycket under kvällen, det var mest jag, Sofie och André som pratade, men far tyckte vi skulle vänta något med den diskussionen till efter att killen, Roberts kompis eller vad han nu var, packat ihop och åkt iväg. Å andra sidan, med André närvarande uppstod sällan någon besvärande tystnad. Även om mor var trött och tagen satt hon avslappnat, nästan majestätiskt, med rak självsäker hållning, som om hon visste något vi andra inte visste. Hon såg nöjd ut.

Det var väldigt god stämning kring bordet även om det kändes att det fanns något under ytan som skulle komma upp. Efter den delikata middagen drack vi en slät kopp kaffe med tillhörande avec. Då reste sig far upp, förde in stolen och formade händerna stramt kring stolsryggen, den högra handens knoge vitnade nästan, vänstra handen låg klumpigt på stolen men hans hållning var som en generals.

– Jag har något att säga.

Tystnaden lade sig, ändå avvaktade han litet till innan han något tvekande fortsatte.

– Jag, vi, har något att säga. Mor är dålig som ni vet. Och hon kommer aldrig att bli bra, det har läkarna sagt nu. Tydligt finns det ingenting mer att göra.

Sofie satte händerna för munnen för att kväva sin reaktion, sin bestörtning. Det var inte detta vi hade förväntat oss att höra och vi tittade väl på mor allihop. Hennes hy var vaxartad i stearinljusens sken och hon såg så liten ut. Läpparna var svagt blå och det enda som hördes i tystnaden var ett svagt väsande ljud som uppstod när hon andades. Vi visste allihop även om vi inte gjorde det men det var bara spekulationer på lösa grunder. Ingen hade uttalat det så tidigare, att hon var så dålig att hon skulle dö av det precis just nu, vad det nu var som hade drabbat henne. Vi hade självfallet diskuterat sinsemellan, mest jag och Sofie, att det visst kunde ske så småningom och jag hade även försökt att förbereda Theodor inför det faktum att det skulle ske, men inte att det skulle vara dags nu. Kanske visste vi ändå innerst inne? Kanske vi inte varit klarsynta nog, eller så ville vi helt enkelt inte att det skulle vara så, att vi hoppades att hon skulle bli bättre? Jag tittade ut på snön som föll i små fjäderlätta flingor, snön som gjorde ljuden utanför mjuka. Det hade snöat nästan hela dagen och allt det vita lyste upp mörkret där ute. Snötäcket var nu kanske två decimeter tjockt. Enligt väderrapporten hade det kommit än mer snö på andra sidan kusten, nästan en halv meter, och det väntades mer under morgondagen. Vintern var verkligen tidig. Vi hann inte samla våra tankar innan far fortsatte.

– Det är också så, att jag inte heller mår bra. Jag är också sjuk.

Sofie och André började prata i mun på varandra men själv sa jag ingenting.

– Jag har drabbats av stroke, ni ser min hand, den är delvis förlamad. När han höjde handen ramlade hans klocka ner något på armen och när han sänkte armen igen trillade klockan ner och la sig runt handleden, urtavlan hamnade på undersidan.

– Jag tappar saker. Min känsel är nedsatt. Och mitt ben också, jag kan inte gå ordentligt och jag lider ofta av huvudvärk. Men det är inte bara det, det är bara halva sanningen. Jag har också fått Alzheimer. Jag glömmer, och det kommer att bli värre. Vi vill inte hamna som

några vårdpaket och det är dit vi är på väg. Ska vi leva, så vill vi leva på riktigt. Och det kommer vi inte att göra. Nej, sluta, tyst, låt mig fortsätta. Därför har vi tillsammans tagit ett beslut. Er mor och jag kommer att avsluta våra liv, tillsammans.

Han tittade ut över oss, sedan enskilt på oss var och en. Hans ögon var tårfyllda. Mor gav honom hans lanneservett lite i smyg när han satte sig ner.

Jag tittade bort på min syster. Hon satt lika chockad som jag, förstummad och förtvivlad. Hennes man försökte tafatt trösta henne. Robert satt som förstenad och tittade ner i golvet. Jag fick bilden av en tavla, en illusion, att vi alla var statister i en film eller dolda kameran och jag var tvungen att kväva ett skratt, det var alldeles för absurt.

– Vadå? fick jag ur mig. När hade, hur hade ni tänkt... alltså, hur ska ni?

– Innan vi blir för dåliga för att kunna göra ens det. Snart. Men vi kommer att ordna med allting innan, alla papper vad gäller vår ekonomi och husen, ert arv, våra försäkringar och vår begravning.

– Ni skämtar? sa jag och nu skrattade jag till lite av nervositet. Ni skämtar? Eller hur? Det gör ni! Ni menar inte allvar! Det här är inte sant, det...

Min röst dog bort. Jag såg i deras ögon, i deras ansikten och deras uttryck att de inte gjorde det. Varken far eller mor skulle arrangera en sådan makaber historia för nöjes skull. Jag drack hastigt upp min cognac och gick för att hälla upp något ytterligare starkt i ett glas och jag hörde Sofie igen.

– Det är väl klart ni inte kan! Ni menar att ena dagen så har vi våra föräldrar, så är ni i livet, och nästa dag så är ni det inte, därför att ni skulle... därför ni skulle ta livet av er båda två? Det förstår ni väl, att ni inte kan! Man gör bara inte så. Bara tanken är morbid!

– Jo, sa far. Sådant pågår hela tiden. Men man talar bara inte om det.

– Då kan ni dra åt helvetet!

– Sofie ..., började jag men slutförde inte meningen.

Jag tittade snabbt på Robert som satt i sina egna tankar. *många har gjort det Harry Martinson var förvisso inlagd på klinik och psykiskt sjuk vid tillfället han begick harakiri med en sax men Martha Gellhorn, Richard Brautigan, Arthur Koestler dessutom tillsammans med sin hustru, de gjorde alla precis så, berättade innan, men inte Hemingway Hemingway sa aldrig till han steg bara upp ur sängen gick nerför trappan och sköt sig i huvudet genom munnen men han var inte gift med Martha då men alla ska vi dö det är ingen stor sak vi ska alla dö, det är som det är, vi är bara som damm, det är med våra dagar som med blommorna och gräset som grönskar*

– Vadå? Det är ju trams! Det finns medicin! Vi då? Och era barnbarn? Ni? Man kan inte

bara ge upp, man måste ge det en chans! Det här kan fan inte vara sant, det är horribelt! Vad är det här? Det är väl ingen som vill ... alla vill väl leva så länge som det bara går!

Det var som om de hade förberett sig även på detta. De satt så lugna, så trygga där på kortändan av bordet, och bara det var otäckt, att de var så orubbliga i sitt beslut. Så kyliga. Jag svalde en stor klunk av whiskyn jag valt och satte mig ner vid bordet igen. Mor tog vid:

– Mina barn, vi älskar er. Jag älskar min man. Hon lade sin lilla hand på hans arm, den var blek.

– Vi har varit gifta i 46 år. Vi har älskat livet, fram till nu, och har aldrig haft en sådan tanke förut på att lämna det. Men för mig finns inget hopp, längre. Hon talade sakta som för att väga sina ord, men vi visste att det inte bara var därför, om inte annat röjde hennes bröstkorgs rörelser henne.

– Det finns ingen medicin och jag kommer aldrig att klara en operation. Mitt hjärta, mina lungor. Mer klarade hon inte att säga. Medan hon satt och pustade ut tog far vid.

– Ni måste förstå, om vi hade haft alternativ så hade vi aldrig behövt denna drastiska åtgärd. Och någon gång ska vi ändå dö, det är så det är.

Jag insåg att jag inte kände någon av dem, jag kände inte mina föräldrar, jag kände definitivt inte min bror. Jag tittade på Sofie och hennes man som förde en våldsam diskussion på franska som inte gick att förstå. Kände jag dem? Kände jag mig själv? Jag kände mig som en gäst i min egen familj och jag kände att förståelsen som mina föräldrar begärde av oss var orimlig. Jag vände mig till far.

– Det finns de som skulle betala vad som helst för att i sin sista livsminut få uppleva några minuter till, en timme till, några få dagar mer, har ni inte tänkt på det? Det är inte upp till var och en av oss att avgöra när vi ska göra bokslut.

– Säger vem? Du? Skulle dina ord plötsligt vara lag?

– Men allvarligt? Vem skulle hjälpa er med det? Det finns ingen läkare som skulle bistå med en sådan sak. Robert, stöd oss nu här, det borde väl du veta?

– Var inte på Robert nu. Det spelar ingen roll.

Mor, höll alltid honom bakom ryggen.

– Det är väl klart att det spelar roll! Robert! Dessutom är det feigt att fly.

Jag ställde mig upp, så snabbt att stolen trillade baklänges, kavajen föll av. Jag reste den upp igen och hängde tillbaka klädstycket. Far fortsatte, lite irriterat:

– Lyssna, det finns två sidor av det. Den ena är att hoppet inte är ute men när det är det, vad är då kvar? Vi kan bara förvänta oss en slags lindring. Är det värt det? Vi har både sett och hört talas om övervård, att man håller människor vid liv till varje pris bara för sakens skull,

inte för individens, och vi läser tidningarna om vårdens baksida, företag som går i konkurs och alla ekonomiska besparingar och dålig mat vilket jag själv fick erfara när jag låg inlagd.

– Har du varit inlagd? Visste inte ens det, varför har du inte sagt något? sa jag och såg på Sofies ansiktsuttryck att hon inte heller hade vetat.

– För att inte tala om alla misstag som begås av de som får slita dubbelt för att det är kort om resurser. Vi vill varken vårdas ihjäl eller vara beroende av en hjälp som inte kan levereras. Att inte veta vem man är, vem ni är, vad som händer runt om en eller inte kunna ta hand om sig själv. Inte kunna äta eller veta om man ska äta eller har ätit, eller överhuvudtaget inte kunna äta och få mat genom en slang, en livlina. Vi är snart där och det är ingenting för oss. Våra liv är utdömda. Dessutom är det inte att fly, det är att retirera. En flykt görs i panik, en reträtt är ett organiserat återtag.

Jag blängde på min far. Plötsligt la sig Robert i.

– Det finns fler sidor än två far på myntet. Det finns fem. Insidan, utsidan, kanten, framsidan och baksidan.

Han hade verkligen ärvt fars precision för detaljer och han var allt annat än dum, tvärtom var han extremt begåvad och jag och Sofie hade alltid levt i skuggan av honom rent intellektuellt, kanske i synnerhet jag. Om jag skulle berätta något som ingen annan visste var det på något sätt inte lika trovärdigt i mors och fars öron jämfört med om det skulle komma från honom. Enligt mor var hans hem som ett mindre bibliotek och tänk att jag aldrig varit där *aldrig varit hemma hos honom inte klokt när jag tänker efter* men vi delade intresset för litteratur även om vi i princip aldrig diskuterade böckerna vi läst med varandra. Ibland kunde jag slänga ur mig kända strofer ur någon bok som jag kom ihåg bara för att få igång honom. Robert brukade kunna redogöra för allt runtomkring den kända strofen eller dikten, allt, och det blev som en mindre föreläsning och många, främst de som inte kände honom, brukade blir irriterade på det eftersom de uppfattade det som att han försökte imponera och briljera medan han själv bara ansträngde sig för att vara just sig själv.

– Vi, jag och André i alla fall, känner att vi inte kan diskutera detta nu, vi får prata om detta i morgon. Ni måste veta att med ert resonemang, så reducerar ni alla andra i liknande situationer till ingenting. Galenskap är vad det är!

– Detta är ingenting som ska diskuteras. Vi har tagit vårt beslut och berättar det här och nu för er.

Som vanligt skulle vi inte prata, inte resonera. Sofie och André ställde sig upp och med fars slutord bröt vi upp i vetskap om att vi suttit vid ett bord dukat med fint porslin och vit linneduk, tända kandelabrar, ätit en magnifik måltid med bestick i finaste silver och druckit

eleganta viner. Och nu visste vi varför vi var kallade dit, för att förstå att våra föräldrar skulle iscensätta sig egen död. Av egen fri vilja.

Det blev av förklarliga skäl väldigt ansträngt att ta farväl, och det abrupta och olustiga slutet gjorde att jag bara ville därifrån fortast möjligt. När vi hade skiljts åt gick jag ensam och planlöst hemåt. Sofie och André åkte tillbaka till deras hotell med en taxi som de delade med Robert. Vi kom överens att höras igen dagen efter. När jag väl var hemma var jag genomfrusen och fann ingen ro. Jag bytte kläder, rafsade fram en tjock tröja ur en byrå, hittade efter en stunds letande vinterkängorna, plockade fram mössa och ett par vantar, från ett skåp tog jag en plunta med starksprit och gick ut igen, vandrade lika planlöst som tidigare, rundade den gamla fästningen och dess vallgravar, trampade längs stigen som följde strandkanten och fick havsvinden som en bredd mot kroppen och såg månen skymmas bakom slöjor av moln som formats som en ring. Det hade slutat att snöa men enligt tecknet bara tillfälligt eftersom det tydde på kommande oväder. Kunde det bli mer ostadigt än det blivit? Snön krasade kall under mina fötter och mina tankar for runt i huvudet, som en osorterad kortlek uppkastad i luften, och hur jag än gjorde ville den inte låta sig sorteras. Men någon del i mig förstod och kanske var det just det som var så svårt. Att det lika väl kunde vara jag och att det en dag mycket väl kunde vara mitt val, mitt slut. Allt har en början och ett slut, men när är starten för slutet? Och när börjar slutet för livet? Finns det en fortsättning av det vi tror är slutet, som en omstart av något annat och är vår själ begränsad till vår kropp? Jag blev förvirrad av mina tankar och saknade Maria att diskutera med. Min älskade Maria. När jag kom hem var klockan halv tre och jag var kraftigt nedkyld. Det sista jag tänkte på innan jag somnade med kläderna på under flera lager av täcken var att jag i förvirringen som blev glömde fråga Robert om han, liksom jag, helt hade missat fars sjukdomar. *och jag tänkte igen på att jag aldrig varit hemma hos honom*

Hopp till annat avsnitt i Del 1

Det var så varmt på bussen att jag knappt fick luft, jag hade för mycket kläder på mig, jag svettades på överkroppen, kände svetten rinna på ryggen och jag fick kväljningar. Det var precis att jag kunde hejda illamåendet och fortfarande kände jag hjärtat slå. När dörrarna öppnade sig var det en lättnad. Två kvarter bort bodde Theodors mormor och morfar. Två kvarter syrerik promenad. Snön yrde.

Varje stund med Theodor var som en skänk från ovan och det kändes skönt att få krama om

honom och åter satte gårdagskvällen klorna i mig. Hur skulle jag förmedla vad som skulle hända? Jag var nämligen ganska övertygad om att det inte skulle gå att förhindra, far hade alltid varit en bestämd man.

När vi hoppat på bussen igen och jag åkt med Theodor till idrottshallen traskade jag nervöst hem till mina föräldrar. Det var inte längre än att det gick att gå dit på 15 minuter men det var motvind och kallt om fötterna, skorna var fortfarande blöta efter nattens promenad.

Robert och Sofie anlände i en taxi samtidigt som jag kom dit.

Det var far som öppnade när vi ringde på. Han sa att mor låg till sängs, gårdagen hade tagit på henne.

– Vi måste prata.

– Jaha, kom in.

Vi hängde av oss och satte oss i köket. Det var undanplockat till hälften från dagen innan.

– Vill ni ha mat? Det finns rester?

– Nej tack, men gärna något att dricka.

– Robert? Sofie?

– Jag kan hämta.

Sofie gick iväg, kom tillbaka med några flaskor kolsyrat vatten, en öppnare och glas. Far pratade lite om maten, att den varit till belåtenhet. Han frågade om Theo haft det bra hos sin mormor och morfar, och om han hade kommit iväg på fotbollsträningen. Återigen sa han att mor låg däruppe och vilade, att gårdagen sugit musten ur henne. Liksom för oss, tänkte jag.

Under några minuter var det så samtalet var, det gick runt utan att beröra det som vi egentligen var där för, tills Sofie tog ordet.

– Jag har inte sovit en blund. Eller, det har jag, men först framåt femtiden. Jag och André pratade långt in på småtimmarna. Det här är fullständigt galet, det här ni planerar att göra.

Fullständigt vanvettigt! Förstår ni det?

Far vände sig mot mig.

– Så Theo kom iväg på träningen? När ska du hämta honom?

– Sluta far! Svara mig istället. Förstår ni inte!

Hon drämde handen i bordet.

– Jag vill inte diskutera det.

– Vad ska vi säga till våra barn, tycker du? Ska vi hitta på att ni ... ja, vad ska vi säga, att ni dött i en olycka? Är det rimligt?

– Robert, om du vill ha mat med dig hem så kan du själv göra i ordning, ta så mycket du

vill ha.

– Det här är fan ta mig ofattbart! Svara på min fråga då!

Eftersom far inte sa någonting fortsatte Sofie gå på.

– När ska ni göra det då? Och hur? Ska ni hänga er? Har ni köpt rep? Eller skjuta er kanske? Tabletter?

Jag fick ont i magen, kände olusten från igår igen. Sofie, jag hade aldrig sett henne sådan. Hennes frågor var fruktansvärda. Jag ville inte höra, ville vara någon annanstans.

– Har ni bestämt datum? Mor kanske redan är död? Kanske bäst att gå upp och titta?

Hon reste sig och jag trodde att hon verkligen var på väg upp till mor men istället gick hon för att torka sina ögon och snyta sig.

– Hade ni hellre velat vara ovetande? Hade ni hellre velat att vi inte skulle berätta det för er? Vi har diskuterat det också. Ni vet inte vad det innebär att ha en sjukdom, som inte leder till någonting annat än smärta och lidande. Och i er mors fall, det oundvikliga. Inom kort.

– Nej, det vet vi förstås inte! Men det finns medicin, far, som bromsar förlopp och som kan lindra vilken smärta som helst. Och rehabilitering. Det finns sjukvård som man kan få i hemmet, hur mycket hjälp som helst, med allt möjligt. Men det ni håller på med är så förkastligt.

– Jaha, då är det väl det.

– Jaha? Är det allt du har att säga! Jaha? Är det så du värderar livet, med ett jaha?

– Du får se själv när du blir sjuk. Om du blir det, vilket vi får hoppas att du inte blir. Dessutom tror jag du har fel, den inre smärtan är inte obetydlig i sammanhanget. Och ni kommer få det bättre allihop, ni kommer att slippa ångesten över att inte ge oss tillräckligt med uppmärksamhet.

– Du behöver hjälp, far. Hjälpt och stöd. Du behöver prata med en psykolog. De är ju proffs på den sortens problem.

– Jaha.

Far var som en vägg, ogenomtränglig.

– Det förstår ni väl att vi inte finner oss i detta. Mina barn, vad ska de... och Theodor, som ni håller så mycket av, ska de inte få chans till att lära känna er?

Far torkade ögonen med armen, drack litet sedan ur sitt glas. *fyra stycken låg vi på salen en var en kvinna eftersom det inte fanns tillräckligt med platser på sjukhuset men draperiet som löpte på en metallskena som var fäst i taket var för som skiljde av och mannen mitt emot mig reagerade inte när hans fru och barn kom och barnbarnen förstod inte varför han var som han var och de blev rädda för honom och han visste inte vem de var, bara stirrade rakt ut*

framför sig och log hysteriskt ibland när hon satt och höll hans händer och han visste inte var han var eftersom han frågade det hela tiden, var är jag var är jag, och när han åt satt han och bankade med besticken på tallriken därför att han inte längre förstod någonting och ibland skrek han till som om han hade ont och de försökte få i honom tabletter men han spottade ut dem på golvet och han fick problem med att kissa och de satte en kateter som han senare drog ut och det blödde rejält och hans kläder och lakan färgades röda och den andra mannen som låg tvärs över vid fönstret låg hela dagen, det var det enda han kunde göra och fick vändas av personalen som matade honom och han hade legat där länge sa kvinnan och när han dog någon dag senare måste det varit en befrielse för honom och hade han inte dött skulle han åkt tillbaka till var han nu kom ifrån för att fortsätta ligga och bli vänd dagarna i ända tills slutet med de anhöriga vid sidan om sig pliktskyldigt väntande, men jag kommer inte ihåg kvinnan alls, vad var det hon hette och vad var det med henne och när den döde mannen körts iväg tog det inte lång tid tills en ny man kom från ett äldreboende som dog efter bara några timmar och efter det kom en annan man som hade fått finna sig i att ligga avsides i ett slags förråd tills en plats blev ledig och han var tacksam över att få en fönsterplats han var tacksam för allting han var en frisk fläkt

– Robert, nog måste det finnas bromsmedicin till far? Och kanske till mor?

Visst kan det väl vara så, Robert? Vad säger dina läkare, far? Vad heter de, är det några du känner till Robert? Vi borde kanske prata med dem?

– Läkarna har sagt sitt och vi ska inte blanda in Robert i detta. Inte alls. Jag vet inte vad de heter, det har varit så många turer, så många olika och jag glömmer namnen. Som allt annat.
vad var det med kvinnan

– Det hjälper inte att du vet namnen, Sofie. Sekretessen omöjliggör att de får diskutera med dig, far och mor är inte omyndiga. Men visst finns det bromsmedicin. Likväl som palliativ vård.

– Psykiatrin då? De måste väl kunna hjälpa till? Jag vände mig mot Robert, han var som vanligt sakligheten själv.

– Ja, om mor och far vill. Men om de inte vill eller anser sig behöva hjälp, görs en bedömning om tvångsvård behöver aktualiseras. I detta fall kan jag inte se att en sådan bedömning skulle få genomslag. Ingen kan heller förhindra att någon svälter sig till döds även om de skulle vara inskrivna som patienter på avdelning. Man kan inte heller tvinga på någon vård.

– Vad menar du med det, Robert? Att vi inte kan göra någonting?

Robert svarade inte, han såg ner på sina händer. *Epiktetos i det grekisk-romerska riket: lev*

så länge det är angenämt, om spelet inte behagar dig längre, gå, om du stannar, klaga inte

– En sak till har jag att säga, sedan måste ni gå. Mitt huvud värker och jag är så trött. Detta har ingenting med er att göra. Ingenting. Era förslag intresserar mig inte. Vet ni hur mycket medicin jag tar idag? Och hur många gånger som jag glömmer att ta den? På vilket vis skulle det hjälpa med ännu mer? Och huvudvärken? Och jag gråter, för minsta lilla. Som nu.

Hans ögon fylldes och han vände bort huvudet. Från byxfickan tog han upp en näsduk och torkade ansiktet.

– Jag kan knappt klä på mig längre, min kropp lyder inte. Jag har ibland fått bära henne upp i sängen, vissa dagar orkar hon inget alls men nu klarar jag det inte längre eftersom jag är lika trött... och sedan det där med benet. Och armen. Ibland har vi legat och sovit tillsammans nästan hela dagar.

– Men det finns hjälp! Man kan få hjälp i hemmet, ni behöver inte läggas in på ett sjukhus, eller någon annan vårdinrättning. Det finns hemsjukvård, där de kan komma hit och hjälpa er, se efter er och hålla ordning på era mediciner och ni behöver inte ens laga mat.

– Vill vi ha det så då? Och vad ska den hjälpen leda till, menar du?

– Och varför har du inte berättat att du legat inlagd på sjukhuset?

Frågorna fick hänga i luften. Jag drack upp mitt vatten och höll upp ett nytt glas.

nu kom jag på, kvinnan, hon hade ingen hon var ensam hade ingen alls att komma hem till hon var änka

– Vad säger du då, du har inte sagt någonting? Sofie tittade på mig.

– Jag vet inte vad jag ska säga bara. Det är galet alltihop. Och klockan är mycket, jag måste verkligen gå och hämta Theodor, han väntar på mig. Jag vände mig till far: Men det är självfallet så att vi måste göra någonting för att hjälpa er. Det är väl klart att vi ställer upp. Bara säg vad vi ska göra. Man kan inte bara ge upp. Det förstår ni väl?

Han svarade inte, han bara tittade rakt fram på ingenting.

Alice hon hette Alice

Innan vi gick fick vi till och med oss mat hem, mat från deras, vad ska man kalla det, avskedsmiddag, och det var så absurt. Jag gick och hämtade Theo och vi tog bussen hem, Sofie och Robert skulle komma hem till oss senare.

Efter att vi ätit klev jag in i badrummet. När jag vred om kranarna i duschen och vattnet strömmade släppte anspänningen. Jag satte mig ner på huk och medan vattnet rann över mitt huvud och ansikte hulkade och grät jag, hejdlöst och otröstligt.

Maria, Theodors mamma, dog i vågorna i tsunamin tillsammans med sin väninna. Fortfarande levde tankarna, vad skulle hon där att göra, varför åkte hon?

Ibland föreställde jag mig hur det såg ut när hon försvann i vattnet, hur hennes sista kamp gestaltade sig och hur hon förtvivlat försökte gripa tag i något, någonting, vad som helst som flöt förbi som kunde räddat henne. Hennes fäktande armar och hur hon blev alltmer trött, hur hon mattades tills det inte fanns någon mer ork kvar. Synen tar alltid stopp när hennes uppspärrade ögon är i höjd med vattenytan och precis ska till att sjunka under och en till våg är på väg in ifrån det öppna havet, som med ett dovt muller rullar in mot stranden och som växer sig allt större men jag ser den aldrig slå över. Kanske blev hennes kropp någon annans räddning? Kanske var det inte alls så det gick till? Jag vet ju inte ens om hon dog i vattnet. Theodor var bara 1,5 år då. Tsunamin var en osannolik händelse och vi är många som bär på en evig saknad. Så mycket som aldrig blev sagt mellan oss.

Jag klev ut ur duschen och tog på mig kläderna. Jag hörde Sofie prata i telefonen, hon sa godnatt till sina barn. När hon lagt på sjönk hon ner i soffan hos Robert. Hon frågade oss vad vi skulle göra och vad vi tyckte skulle ske härnäst. Jag satte fram några öl på bordet tillsammans med maten, tog en till mig själv och gav en till Robert innan jag satte mig i fåtöljen. Sofie ville istället ha ett glas vin. Theodor var på sitt rum och tittade på TV.

– Vad kan vi göra? Jag tror faktiskt inte vi kan göra någonting. Det verkar som om att ingen skall få se far gå ner sig. Ni vet hur han är, säger han någonting så ska det bli så, på hans premisser. Jag känner ingen som är så envis som han.

– Men vi kan väl ändå inte titta åt ett annat håll för den sakens skull? De pratar om att avsluta sina liv. Nu. Det här är allvar. Det inser du väl? Och tiden går.

– Jo, det är väl klart att jag gör. Det är förskräckligt. Vilket banalt ord i sammanhanget, eller hur, förskräckligt, jag kommer bara inte på något annat trots att det hela tiden upptar alla mina tankar. Sedan igår har jag varit i ett tillstånd jag inte kan förklara. Det känns som om jag är i en bubbla, jag känner knappt när jag sätter ner fötterna. Det är väl klart att jag mår dåligt.

Sofie klev upp ur soffan och kom och gav mig en kram. Det kändes skönt. Sedan satte hon sig ner bredvid mig på golvet.

– Sofie, jag bara känner och tror att om far har bestämt sig så har han. Vad finns då att sätta emot?

– Allt såklart. Vi måste göra allt. Tills det inte är något kvar att göra. Och du vet väl vad han själv alltid har sagt, lydnad är ett ...

– ... krav för överlevnad. Jo, det har vi väl hört till leda. Men hur länge? Och hur? Rent praktiskt?

– Jag vet inte. Jag tänkte att jag flyttar in där, redan i morgon.

– Vet de om det?

– Nej, men vad ska de göra? Slänga ut mig?

– Nä, det förstås.

– Och mitt gamla rum finns ju kvar.

– Och sedan då? Om du behöver göra något ärende? Hur ska du kunna övervaka att de inte tar tabletter eller vad de nu gör?

– Det kan jag väl inte. Men jag kanske kan påverka genom att vara där. Har du något bättre förslag då? Eller är det kanske vi som ska ta farväl av dem? Låta dem göra vad de nu kan tänkas göra?

Vi satt tysta ett tag. Robert drack ölen i ett enda svep, tog genast en till. Sedan tänkte jag högt: Något jag funderat på är om det kanske inte alls handlar om att avsluta livet.

– Vad skulle det då handla om?

– Att inte förlänga lidandet, precis som de sa, som vi inte kan förstå därför vi inte har den erfarenheten av att vara sjuka.

– Men konsekvensen är väl samma sak, eller? Du då Robert, vad är din uppfattning?

Han torkade skummet från munnen och tittade som vanligt bort från den han pratade med.

– Våra föräldrar är vana att klara sig själva, inte ligga någon till last. De har alltid löst sina egna bekymmer. Förmodligen är det en förnuftig reaktion. Säkerligen är det en reaktion i ett slags affekt på deras situation med tanke på att de nu behöver förlita sig på andra för att kunna ta hand om sig. Deras beslut kanske grundar sig på den dagliga rapporteringen av sjukvården. De har helt enkelt ingen tilltro. Far är rädd för döden eller livets slutstadium, så rädd att han bokstavligen måste konfronteras med den och lösa konflikten på sitt eget sätt, inte andras.

– Kanske har du rätt. Det vet du också, Sofie, far har aldrig velat be om hjälp.

– Men varför vill de inte bli gamla bara?

– De är gamla. Men visst, allting är relativt.

– Jag menar så gamla som möjligt. Det måste väl också ha sitt värde? Jag vägrar inse att det inte skulle vara så som du menar, att ett lidande inte skulle gå att lindra med god behållning och livskvalitet av det liv vi fått till skänks. Jag har i alla fall diskuterat med André, jag kommer att stanna kvar ett tag för att göra allt, vad det nu kan innebära. Han åker tillbaka till Frankrike i morgon, hem till barnen. Jag kan sköta mitt arbete härifrån, i alla fall tills vidare, vi har en affärspartner en liten bit härifrån och jag tror jag kan hyra in mig på ett kontor där några dagar så jag kommer ordna med detta under förmiddagen i morgon. Sedan åker jag till sjukhuset.

– Det kommer inte att tjäna någonting till.

– Jag gör det i alla fall, oavsett vad du säger. Men jag måste i alla fall försöka, jag kommer

aldrig förlåta mig själv annars. Polisen har jag redan varit i kontakt med, i morse.

– Och?

– Det verkar inte som om de kan göra någonting. Det finns något som heter tvångsvård, som utgår från olika utgångspunkter, eller behov om ni så vill, men våra föräldrar är myndiga, de är inga missbrukare och de är kapabla att fatta sina egna beslut, alltså kan de inte tvångsvårdas utifrån en psykiatrisk aspekt. Så om polisen skulle åka hem till dem kommer de med all sannolikhet att betraktas som friska.

– Så Robert hade rätt?

Hon nickade.

– Men något borde polisen ändå kunna göra. Eller någon annan myndighet! Det som de planerar göra är fegt och omoraliskt. För att inte tala om att det är egoistiskt.

Hon begravnade ansiktet i sina händer, mumlade något ohörbart. Jag pratade utan att tänka mig för:

– Är det detta som det handlar om för dig, ditt eget samvete, din egen rädsla?

– För mig handlar det om ansvar. De har ett ansvar inte bara för sig själva, utan också för sin omgivning. För oss! Tycker inte du det?

– Jag tror bara att din utgångspunkt kan vara fel. Jag är osäker på om vi kan förstå. Naturligtvis anser jag också att deras idé är förkastlig, men jag tror inte att det handlar om att de vill dö, de vill bara inte leva i de förutsättningarna som uppstått, de vill slippa lidandet, inte själva livet i sig. Deras liv har tappat det värde som du och jag och alla andra anser att det har. Jag kan heller inte låta bli att tänka att det är en vacker tanke, att de tillsammans vill falla ifrån. Det måste tyda på en stark kärlek. Dessutom blir jag osäker på vad du menar med ansvar. Vad har vi för ansvar? Och vilken roll spelar myndigheterna i sammanhanget?

– Men det är ju precis det som jag menar, men med andra ord. Maria då? Tänk på hennes olycka. Tror du inte hon och alla andra velat leva vidare om de fått chansen?

Plötsligt stod Theodor i öppningen in till vardagsrummet vilket kanske var tur eftersom jag kände att jag brusade upp. Det var onödigt för henne att ta upp hennes olycka. Under armen bar han sin nalle. Vi bröt upp efter att vi sagt god natt till Theodor och han lagt sig. Vi skulle höras av under morgondagen.

På natten låg jag sömnlös. Grubblade, funderade. Jag ville ringa min bror men tvekade, ringde till slut ändå men ingen svarade. Var han inte hemma? Vart var han då? Eller var han hemma i alla fall och varför svarade han aldrig? Jag ringde till Sofie också men hon orkade inte prata, det var André som tog telefonen och jag visste inte riktigt vad jag skulle säga honom så vi la

på.

Jag gick in till Theodor, la mig bredvid honom och när jag låg där med armen om honom räknade jag hans andetag. Närheten till honom fick mig att känna mig trygg. Jag funderade på om jag var tvungen att förklara att hans farmor och farfar skulle begå något slags kollektivt självmord eller om jag kunde slippa ifrån det. Och när jag tänkte på det viset, gick tankarna åt att bara att ligga och fundera på att en sådan frågeställning var en helt överklig tanke, tveklöst alldeles galen och det var som om något kröp innanför mitt skinn, som loppor som cirkulerade runt i blodomloppet och hjärtat fortsatte slå volter. *ville fråga honom om jag var tillräcklig var jag en god far hade han det bra var det något som plågade honom borde jag träffa en annan kvinna har tusen frågor till mor och far måste fråga innan det är för sent*

Sofie hade kommit till far och mor med sina väskor på förmiddagen och det var tydligen okej att hon fick bo där, ett tag. Hon flyttade in på sitt gamla rum som, liksom våra föräldrars, låg på övervåningen men i andra kortändan av huset. Hon hade också löst sitt problem med arbetsplats, det hade gått bra att hyra in sig på ett kontor vilket innebar en 25-minuters resa och hon kunde låna fars bil att pendla med under tiden.

Hon ringde från våra föräldrars hus. Hon hade haft ett längre samtal med mor. De hade pratat om allt möjligt från himmel till jord. Allt utom det. Sofie sa att hon inte ville provocera fram något. Hon var ändå positivt överraskad, tyckte att hon upplevde mor något piggare, inte lika flåsig och trött.

– Jag har varit på sjukhuset också. Jag fick träffa en överläkare av något slag. Hon berättade att det är förbjudet att hjälpa någon rent handgripligen att dö, likaså att underlåta att ge den vård och behandling som behövs för att påskynda döden. I så fall kommer läkaren troligtvis att dömas för mord. Däremot skulle man lagligt sett kunna assistera någon till att begå självmord utan att dömas mer än att läkarlegitimationen dras in. Det är i och för sig inte så ... det låter kanske som ett futtigt straff från samhällets sida men för en läkare är det en katastrof, dessutom strider det mot läkaretiken. Det behövde inte ens vara straffbart, det kunde nämligen bero på situationen, men det finns ett visst utrymme om de ser det från patientens ögon som hon sa, ”för patientens bästa”. Och om någon verkligen skulle vilja underlätta för en medmänniska att ta sitt liv så kan man det, så länge som den slutgiltiga handlingen inte utförs av hjälparen, exempelvis kan man alltså vara behjälplig med tabletter som gör att man somnar in, men den som planerar att dö måste själv stoppa dem i munnen och svälja dem utan

assistans. Hon sa också att det är mycket svårt att förhindra om de väl har bestämt sig, att det i stort sett krävdes tvångsvård på låst avdelning med övervakning hela dygnet men så länge man är beslutskapabel kommer det inte på fråga.

– Det var väl i stort sett vad Robert sa. Var hon deras läkare?

– Nej, hon ville inte yttra sig om vem som var det heller. Jag bad henne att titta i deras journaler men hon hänvisade till sekretessen, det var inte möjligt så länge jag inte har våra föräldrars tillstånd. Hon pratade även om deras rätt till självbestämmande men jag menade att deras liv faktiskt angår oss också.

– Och sedan?

– Och sedan blev det inte så mycket mer.

– För att du inte fick rätt? Jag kan se det framför mig. Du snäste av henne?

– Hon var sval och otillgänglig att prata med, du skulle också blivit frustrerad.

– Vad sa du till henne?

– Jag sa att det var ett präktigt underkännande av vården från våra föräldrars sida. Vilket det ju i grunden är.

– Jisses, men det kanske inte behövde landa på hennes axlar? Du är dig då lik.

– Har du inte förstått vad som håller på att hända?

– Sluta med det där, det har vi redan diskuterat.

Efter en kort stunds tystnad sa jag:

– Hur är det då, att vara tillbaka?

Hon skrattade till lite lätt och återhållsamt.

– Det känns både avlägset och som om tiden stannat. Det var så länge sedan, men vissa av mina saker, mina dockor, jag minns det som igår, när jag satt och lekte, jag minns hur jag lekte och vad. Rummet är i princip som jag lämnade det en gång. Till och med cigaretterna i mitt gömställe fanns kvar.

– Jag visste inte ens att du rökte.

– Det gör jag inte. Vanligtvis inte, men det händer.

– Hur är det med far och mor då? Vad tycker de om att ha dig där?

– Jag vet ärligt inte. Jag ser mest mor på kvällen, hon sover när jag kör iväg. På kvällarna, både i går och i förrgår var hon som när vi var här på middagen, andfådd och blek, trött och tagen. Det är märkligt, hon var ju så pigg när jag kom i måndags. Idag är hon helt orkeslös.

– Tänker du ta upp det?

– Det måste jag ju, så småningom. De behöver ju hjälp, om vi bara kunde se till att ordna så att någon kommer hem för att se efter dem.

– Och far?

– Han är som dockorna på mitt rum. Likadan som när jag lämnade fast äldre och samtidigt ändå inte samma. Kanske är det för att han har förändrats eller så är det för att jag har gjort det. Mest troligt naturligtvis är att vi båda har förändrats. Men nu verkar han ha bytt spår i alla fall. Jag tror att han planerar att flytta ner deras sovrum till nedervåningen, något är i alla fall i görningen. Det är ofta han sitter i sitt arbetsrum, plockar med sina papper, bär omkring småsaker, skapar utrymme. Matsalsrummet håller han låst av någon anledning som är märklig och när jag frågar kommer det något osammanhängande svar och samtidigt så strör han saker överallt, som han sedan glömmer var han lagt. Jag har fått för mig, att deras plan verkar ha blåst över. Så jag har bestämt mig för att jag åker hem till Frankrike några dagar. Det känns ganska stabilt och riskfritt nu, tycker jag. Det är två möten jag bara måste närvara på och jag måste träffa barnen, byta kläder, hämta lite saker på jobbet, så kommer jag tillbaka sedan. Det vore bra om du kunde åka dit några gånger så att saker och ting inte helt vänds på ända.

– Jaha? Ok? Ok. Naturligtvis. När åker du?

– I morgon bitti. Jag hör av mig på söndag kväll. Du också om det skulle hända något.

– Ja, såklart. Men det låter inte rimligt. Det låter som om du förnekar det de har sagt eller att far har pratat omkull dig eller nå ...

– Du menar att jag ljuger?

– Nej, det menar jag inte. Jag menar... jag vet inte vad jag menar, eller kanske menar jag att det är så mycket jag måste hinna med, i livet, och att jag känner av det när kvällen kommer. Jag vet inte vad jag ska göra av ångesten. Jag saknar Maria, jag saknar henne något så fruktansvärt *och det var så orättvist liksom det du sa* och jag vill så mycket. Och jag tror inte på något vis att faran blåst över bara för att du spenderat några dagar där, det tror jag inte för en sekund. *och jag vill inte tyngas ner av ännu en bitter sorg fäst som en kätting till kroppen*

– Du har Theodor, glöm inte bort honom.

– Det är väl klart att jag inte gör, men sorg har en benägenhet att överskugga allt annat.

– Men käre lillebror, det ordnar sig, ska du se. Jag kommer ju igen om några dagar.

Kaffet i våra koppar hade blivit kallt. Jag tog dem, gick bort till vasken och slog ut det.

– Vill du ha mer? Varmt?

– Ja, tack. I brist på annat.

Jag höllde upp nytt, gav min syster en kopp och gick tillbaka till bänken där kaffekokaren

var placerad för att hämta socker i mässingsskålen som stod bredvid. Där den alltid hade stått. Alltid. Snart skulle den inte det längre. Jag lyfte på locket, bara för att konstatera att sockerbitarna var slut. Jag vände mig ett halvt varv, öppnade vant skafferiet, tog ut ett nytt sockerpaket och plockade till mig ett par bitar. När jag satte tillbaka paketet blev jag i efterhand varse att jag hade hakat upp mig på något redan när skafferidörren öppnades. Nu hade det sjunkit in vad det var. Skafferiet var kliniskt rent. Inte en brödsmula. Inga tappade russin, inget vitt mjöl som dammat ner eller svart, kletig soja som runnit ut. Allting stod precis som en parad i väntan på inspektion. Ingenting hade passerat bäst före-datum och det mesta som fanns i skåpet var öppnat. Jag satte mig ner och kände illamåendet komma.

En läkare kom till huset och gjorde i stort sett samma undersökning på mor som Robert tidigare gjort men i lugnare tempo och mer varligt. Han pratade med oss om döden i allmänhet och kanske till Theodor i synnerhet och med far lyfte han frågan om mor skulle obduceras. Han skrev också ett dödsintyg. En liten stund efter läkaren kört iväg hörde jag en bil som backade och från ovanvåningen såg jag två begravningsentreprenörer i mörka kläder stiga ur och dra fram en bår ur den blanksvarta bilen. Jag gick ner för att öppna och visade dem till rummet. De la mor på ett lakan, drog över henne till båren försiktigt men bestämt och spände fast kroppen. De utförde sitt arbete oklanderligt, arbetade tyst och lugnt. Innan de förseglade det lilla kapellet med insida av sammet som täckte kroppen och båren fick vi tillfälle att säga farväl, om vi ville, innan de förslöt det helt även över ansiktet. Jag kom på mig själv att jag tyckte att det såg ombonat ut. Det skulle också ske en visning av kroppen, sedan kroppen blivit svept, i en bisättningslokal vid kyrkan före begravningen. Vi visste att Sofie skulle ha synpunkter på vilka kläder mor skulle bära i kistan så vi väntade med att bestämma det. Båren sattes på bårsläden och de förde in henne i bilen. Innan de stängde bilens baklucka stramade de upp sig och gjorde en tyst bugning.

Jag tog Theo till mig, satte mig på huk och berömde honom för hans mod tidigare.

– Du var inte rädd?

– Jag tyckte att det var konstigt, men det såg ut som om hon sov. Fast hon var alldeles vit.

När kommer hon till himlen? Till mamma? Han talade tyst och koncentrerat.

– Jag vet inte Theo. Jag vet inte alls. Tror du att det blir så?

– Jag tror det. Nu har hon ju blivit till en ängel.

– Du menar det vi kallar själen?

Han nickade, blev ledsen på nytt och sa att han inte ville prata om det mer. Själen, fanns den? Kan man tro på något som inte går att bevisa och som man inte varken kan förnimma, se eller på annat sätt uppfatta?

Vi stod fyra män i olika åldrar och såg när bilen körde iväg med den som på något vis hade hållit ihop oss under alla år, navet i vår familj. Roberts fingrar spretade fortfarande krampaktigt.

*jag tror man föds igen till någon annan på någon annan plats så vi ses igen farmor
kommer till dig kommer till dig snart*

*René Descartes undersökte kropparna dissekerade djur och människor sökte efter själen
försökte lokalisera den trodde att den fanns någonstans i köttet gjorde uppdelning kropp och
själ och kopplingen övergången skulle vara epifysen men med djuren var det skillnad de hade
inte någon själ de ansågs vara maskiner*

måste ringa Sofie måste berätta för henne vad som har hänt

Far hade aldrig ringt Sofie, det fick jag göra. Hon skulle komma med första flyg hon kunde hitta.

De följande dagarna blev speciella. Sofie kom och hon var bedrövad över att hon inte var på plats när det hände. Jag menade att vi andra inte var det heller, men hon kunde inte ta in det. Vi bråkade om saken. Hon klandrade mig, hon klandrade sig själv. Jag var irriterad i flera dagar, jag sov dåligt och jag var orolig för far och för Robert. Bara mor visste hur han fungerade, det var bara mor som kunde lösa upp hans mindre bra dagar, ingen av oss andra förstod fullt ut hur viktiga hans rutiner var för honom eller hade förmågan att avleda honom när saker och ting inte blev som det var tänkt. Självisste jag ingenting om min bror, han var som en vandrande sköld, så fort man ville närma sig honom blev han som en igelkott och slöt sig. Jag bråkade med Theodor om småsaker, höjde rösten, tog ut min frustration på honom, skämdes, bad om ursäkt, skällde igen.

Dagen efter mor dött åkte vi hem till far. Han luktade starkt av hennes parfym som han hade sprutat på sig. Sofie var där när vi kom. Robert dök upp vid lunch men det fanns inget färdigt att äta, inget färdigdukat bord att sätta sig vid och medan vi diskuterade om vi skulle laga något och vad vi i så fall skulle äta blev far plötsligt dålig. Hans öga och mun hängde och han sludrade lite grand. Robert befarade att han fått en ny propp i huvudet. Han menade att

det var allvarligt men att det mycket väl kunde vara övergående, att far kunde bli ungefär som innan om några timmar men att man absolut inte skulle ta det för givet. Det kunde också bli allvarligare än det redan var. Hade vi att vänta oss fler förvandlingar? Sedan slog han över och pratade bara om mor och maten som alltid hade funnits klar vid just den här tiden medan far hängde åt ena sidan med Robert som satt bredvid och som stöttade far så att han inte föll mot golvet.

– Är farfar dålig? Hur dålig är han? Hjälp honom pappa, hjälp honom Robert. Theo tryckte sig mot väggen.

Sofie skrek och blev utom sig. Jag sa:

– Sluta du skrämmer pojken, och jag försökte ta honom till mig.

– Hjälp honom då, grät hon ur sig och jag försökte ringa efter en ambulans men fumlade med telefonen och fick slå om numret ett par gånger och far satt på stolen och lutade och Robert fick sitta kvar och hålla i honom och han fortsatte tjata om maten som inte var färdig och det doftade av mors parfym i hela rummet och

– Han får inte dö, som farmor. Han måste bli bra, hjälp honom. Hans ögon tittade upp mot mig och allt jag såg var Maria.

när jag väl kom fram försökte jag göra min röst hörd

– Tyst nu med er, sluta skrik, Sofie!

och ju mer jag sa det desto mer skrek hon och jag sa till Theo:

– Kom här Theo, kom till pappa och jag sa det så mjukt som jag kunde men tårarna sprutade på honom. Far kunde prata men det tog lite tid för honom, han fick verkligen kämpa för varje ord och han ville inte ha någon hjälp, ville inte till sjukhuset, och jag säger:

– Låt honom vara nu, Sofie, eftersom hon var på honom och skulle övertala honom som till ett litet barn och jag försökte förmildra och översläta allt med:

– Det är klart att ambulansen ska komma, så myndigt som jag förmådde men far stod på sig och beordrade mig att lägga på. Hans tal blev forcerat, munnen fräste och spottade, och Robert fortsatte föreläsa entonigt om maten som inte var klar och som inte fanns, han upprepade det som ett mantra och Theodor var rädd och fortsatte gråta, nu äntligen vid min sida och parfymen stod högt i rummet eller om det var urin som luktade, det luktade fränt

har far kissat på sig eller sitter det i kläderna

när tvättade han sig ordentligt

och jag försökte igen med att säga:

– Se till att skärpa er allihop!

jag vet ingenting om detta låt det ta slut

men Robert slog över igen och menade att far fortfarande kunde bestämma själv och vi var tvungna att lyssna på far som sa:

– Vill bara leva tills det räcker.

och tydligen räckte det nu och Theodor blev än mer rädd och Sofie skrek och grät och liksom hoppade, och jag var tvungen att be om ursäkt till rösten i telefonen och Sofies präktighet stod mig upp i halsen och den enda personen som kunde bringat ordning var mor som inte längre fanns och jag säger till Sofie att:

– Ordna nu upp detta! Ordna nu upp allting som du har sagt att du ska! Se hur lätt det är. Det är inget företag detta där besluten tas i ett rum med dagordning. Man kan inte bara flyga in och svepa med ett trollspö och ordna upp allting med lätthet. Och det du sa om Maria som jag ännu inte glömt, man kan inte, man ska inte jämföra, och jag såg att hon inte förstod vad jag menade

detta kaos måste sluta nu orkar inte med det mer

och när ambulansen kom fick den köra igen eftersom far verkligen inte ville ha någon hjälp och några timmar efter blev han mycket riktigt lite bättre men Sofie fortsatte att bära sig åt, skälla, klandra och domdera och dagen efter var far som tidigare men Robert menade att nästa gång blev det nog inte så eftersom propparna i kärlen, eller *embolierna* som han så vackert sa, tenderade att bli gravare efterhand och inom en månad kunde man förvänta sig ett ordentligt slaganfall men förmodligen tidigare eftersom han också förmodade att far helt slutat ta sin medicin och jag tänkte att jag måste prata med någon om detta, om allt, men vem skulle det vara jag är lika ensam som far *är jag som honom* efter Marias död hade det bara varit jag och Theo, mitt arbete, mina joggingturer, och det fanns inte så många jag umgicks med. Ingen av dem ville jag ringa nu.

Vi satt tysta i bilen hem. Jag såg hur Theodor funderade liksom jag gjorde men jag orkade inte prata. Radion var på, knappt hörbar. Det knäppte och krasade i däcken när bilen rullade fram på de grusade, snöklädda gatorna. När vi kom hem satte jag mig och skrev ner sådant som jag ville veta om min far, hans historia, hans föräldrars historia och om annat som jag inte visste men som jag tagit för givet att jag någon gång skulle få veta eller som jag inte hade en aning om att jag någonsin velat veta. Men det första som jag skrev förvånade mig: Har du någonsin tvivlat?

I ett försök att komma bort åkte jag och Theodor till stugan när helgen kom, Sofie bodde i huset med far. Överallt såg jag saker, spår, i stugan som påminde mig om min mamma men jag orkade inte rensa upp och slänga. Det fick helt enkelt bli till någon annan gång. På kvällen satt vi i soffan som vi brukade, den var nedsuttan och tyget var slitet men den var skön att sitta i. Vi pratade om sommaren, jag berättade för honom när jag var i hans ålder. Själv mindes jag mina somrar som ung pojke som alltigenom varma och behagliga. Det fanns dagar när det regnade men de mindes jag som enstaka och att de aldrig bekymrade oss.

– Då satt vi antagligen på verandan och spelade spel eller var ute och cyklade. Vi cyklade jämt, speciellt på en stig inne i skogen, som hittades av en slump om jag minns rätt, med start och mål som utgick från en större väg. Vi cyklade in på ett ställe på stigen, som ibland svängde tvärt och det krängde i cykeln om man hade farten uppe och det fanns gupp och ibland stora rötter som man stegrade framhjulet över och stigen gick runt och man kom ut ur skogen längre upp på vägen och vi tog tiden och tävlade mot varandra. Det sprutade granbarr från däcken och det var det bästa jag visste. Våra cyklar var naturligtvis inga vanliga cyklar, det var motocrosscyklar.

– Var det? Körde du motorcykel?

Jag log åt hans ögon som blev stora som tefat.

– Inte riktigt, men i vår fantasi var det så.

– Finns banan kvar?

– Kanske. Den har säkert växt igen men vi kan gå dit och se någon gång, framåt våren när snön smält. Hade du velat gå dit på en gång?

Han nickade.

– Vad gjorde ni mer?

– Vi var mycket nere vid bäcken, letade salamandrar, paddor, fjärilar och annat. Vårtbitare minns jag också och vi hade håvar med oss. De släpptes sedan, eller om de rymde från oss. Ibland spelade vi fotboll, klättrade i träd förstås. På ett fält fanns det stora ekar och de var perfekta klätterträd och vi låtsades att vi var markattor och svingade oss mellan grenarna. Träden är borta sedan några år. Idag ligger där hus.

Vad jag sa lät alldeles för bra. Jag tänkte för mig själv att det hade varit en omöjlighet att förskjuta mina föräldrar för det som de sagt och det som de planerat. De hade gett oss en frihet som för många var som en dröm. Vi hade fått en uppväxt inlindad i rosenrött skimmer, vi var inte fattiga eller utblottade, vårt hem var inte krigshärjat, våra lemmar var inte stympade. Så om vårt största bekymmer var om det regnade när vi var barn kunde vi knappast vända våra föräldrar ryggen. För mor hade det varit annorlunda med Robert, hon hade fått

slita. HAN hade fått slita. Alla de tusentals gånger som han krockat mot individer, mot fördomar, mot samhället när han blivit lite äldre. Som barn hade han varit lätt hade mor sagt eftersom han alltid sysselsatte sig själv, plockade isär saker för att sätta ihop igen, tecknade eller vad han nu gjorde i sin ensamhet och han var duktig i skolan. Lärarna sa ofta att Robert skulle kunna bli vad som helst men efter hand som han växte blev det svårare och svårare. Han förstod inte de sociala koderna eller språket som de andra barnen utvecklade där mycket blev outtalat och där innebörden i det som de sa fick läsas mellan raderna eller det ironiska: ungdomars behov att inte vara som alla andra och i jakten på att vara unik skapa ett eget språk med slangord och dialektala variationer fullt med förkortningar, låneord eller motsatsord, man sa helt enkelt ”schysst” när man menade tvärtom eller vad det nu kunde vara men betoningen på ordet föll annorlunda, men Robert, som absolut inte behövde vara med i den jakten eftersom han redan var unik i sig själv, uppfattade inte de signalerna. Han förstod inte och när man inte förstår blir man utanför. Som uttrycket ”Jag har det på tungan” som för de flesta innebär att man letar i sitt minne efter något specifikt men som i hans fall tolkas ordagrant, att man verkligen hade något på sin tunga som man förväntades ta fram och visa. Och far, som alltid fick slåss för den han var och för det han stod för och som var den sista som ville ha krig men för honom var det ett måste att ha en krigsmakt som verkade för att behålla freden och om det var priset var han mer än villig att betala det, men det var inte alltid som jag och Sofie hade hållit med honom, inte minst under våra tonår där vi i vår process att bli vuxna individer med allt vad det innebar självfallet argumenterade mot att bära vapen.

Far och Robert hade en mycket närmre relation än vad vi hade med far. Förmodligen, min gissning, berodde det på Roberts behov av tydlighet och struktur och fars förmåga att leverera det.

– Var Robert med?

– Nej, han är ju yngre än vad jag är, han var liten då.

– Vad är det med honom egentligen?

– Robert är Robert. Han är inte alltid som oss andra, men han är som han är och det räcker långt. Han har sina begränsningar och han har sina fördelar. Nu pratar jag på ett sätt som kan vara svårt för dig att förstå men ofta är han i sin egen värld, precis som du och jag kan vara. Men hans värld är stängd utifrån och från insidan har den inte någon öppning, det är i stort sett bara din farmor som varit där.

– Jag förstår inte, pappa.

– Det finns de som är sjuka på ett obegripligt sätt. Man kan vara sjuk i kroppen som farmor var och man kan vara sjuk i sin hjärna, att vissa delar som finns där inne inte riktigt fungerar

som de ska. Man kan födas med sex tår vilket är ovanligt, men för den skull är man inte sjuk men för alla oss andra som inte har sex tår ser det lite märkligt ut. Så är det med Robert, han är inte sjuk men något i hans hjärna är annorlunda i jämförelse med oss andra. Han är smart på många sätt, men vissa saker kan han inte alls. Umgås till exempel. Och det är bara din farmor som han öppnat sig för och det var bara hon som kunde förstå honom när han fick sina utbrott. Och annars också. Men han är uppskattad på sitt arbete.

– Jag saknar farmor.

– Det gör vi alla, Theodor. Det gör vi alla.

– Kunde Robert inte gjort något för farmor?

– Nej, Theo, han kunde inte det. Robert arbetar med forskning, han tittar i mikroskop dagarna i ända och skriver artiklar i vetenskapstidningar om de resultat han kommer fram till. *och han för aldrig anteckningar han kommer ihåg allt i huvudet så de har varit tvungna att anställa en person som inte gör annat än skriver ned fakta som behövs som bevisning vid faktagranskning av de vetenskapliga artiklarna*

– Då kunde han väl forskat fram något som kunde gjort henne bra. Och farfar också.

Det var ingen lätt fråga att besvara så jag lät helt enkelt bli, jag ville inte snärja in mig i de politiska och ekonomiska förutsättningar som sjukvården trots allt styrs av och jag funderade igen på min barndom. Vart tog de åren vägen? Och jag funderade på vem kärleken tillhörde och frågade honom om hur han såg på saken om jag, av en händelse, skulle träffa en annan kvinna och han tyckte inte alls om det. Samtidigt hade han alltid önskat sig en lillebror. Trots allt gav han mig ett frö till en visdom, att det bara är jag som kan leva mitt liv utifrån mina förutsättningar eller att leva efter de förutsättningar som uppstår och att jag faktiskt inte levde för någon annan. Ändå gör jag, och har gjort, precis det. Så om jag bara tillät mig till att vara öppen för att kunna älska igen så låg vägen fri men det var bara jag själv som kunde hålla den vägen öppen från skuld och skam men sedan tsunamin hade den varit tvärsängd.

Vi pratade länge, jag fick gå ut och hämta in mer ved så att elden kunde hållas igång. Han tog själv upp Maria som han inte kunde minnas eftersom han var för liten när det hände. Jag berättade hur vi träffades och när hon för första gången träffade mor och far och saker som hon tyckte om att göra tillsammans med honom och historier om när han gjorde henne glad och lycklig. Jag märkte att även mitt eget minne av henne hade bleknat betänkligt.

skulle jag berätta om mor och far

barn är inte dumma de ser mer än vad man tror

Jag berättade.

Det var inte så att jag bombarderades med frågor men han hade några som var raka och kloka och jag besvarade dem så gott jag kunde. Efter en stund somnade han och jag lyfte in honom till sängen. Skulle han en dag behöva lyfta mig? Hade det i så fall varit så farligt? Var det fel av mig att berätta? Han hade blivit ledsen, naturligtvis, och jag också. Vad jag däremot inte berättade för honom var om min nattliga promenad efter den där middagen, när jag tog mig ut till varvsområdet där skeppsskrov byggdes och där jag hade klättrat upp i en av kranarna. Det var kallt och det var högt och jag vet inte varför jag gjorde det. Kanske behövde jag perspektiv? Jag ville väl ändå inte hoppa? Ibland blev jag dock osäker. Från där jag hade suttit, på en avsats kanske 20 meter upp kunde jag se bort till vår lägenhet som låg i hamnkvarteren tvärsöver hamninloppet. De mörka vågorna reflekterades knappt från de gula industrilamporna men tillräckligt för att man skulle se rörelserna i vattnet och det såg ut som om den mörka vattenytan fladdrade i den isande vinden. Längs med kanterna och några meter ut från pirarnas betongväggar hade is börjat bildats. Åt andra hållet såg jag ner i den enorma flytdockan där fartyg styrdes in och restaurerades. Nu låg den öde och tom. Allt var som ett enormt kretslopp, fartygen planerades, tillverkades och de döptes och sedan levde de på de sju haven och när de var gamla eller utslitna återkom de för att få reservdelar och nytt liv eller för att skrotas. Det här var vad min hjärna var kapabel till för stunden, att uteslutande tänka i dessa termer om livets förutsättningar och att associera allt till denna händelse som mor och far hade skapat, frågan var bara hur länge den skulle förfölja mig. Jag hade inte kunnat sitta där någon längre stund eftersom kylan åt upp mig men jag satt tillräckligt länge så att jag hann döpa de många kranarna som hängde lamt med sina krokar som tungor ur vilka döda djur som helst. Jag döpte dem en efter en efter grekiska gudar men jag började med att döpa den stora dockan. Eftersom den var som ett stort hål fick den symbolisera den gapande tomheten i den grekiska mytologin och jag döpte den därför till Kaos, även om jag visste att det inte var tomheten i sig som åsyftades utan det obeskrivliga och bristen på en slags ordning. Det var ur Kaos som Gaia, jorden, föddes och kanske var det så, att vi är tvungna att genomlida och hårdas av tomhet och förvirring för att komma till en annan slutsats som förhoppningsvis är bättre än den förra. Det var i alla fall så mytologin menade att livet uppstod, ur en gapande tomhet. Först jorden och sedan Uranus, himlen. Jag kände närvaron av båda i min berusning och för säkerhets skull fyllde jag på den med min medhavda flaska med whisky. Smaken kände jag inte längre men jag inbillade mig att det värmdes. Jag spanade ut över havet, såg snötyngda moln i fjärran närma sig allt snabbare. Jag fällde upp kragen på jackan, drog ner mössan så långt det gick. Den tilltagande vinden fick isen i hamnbassängen att börja röra sig och spricka upp i en mörkljus sörja och jag tänkte att om vinden var ett

levande väsen var den det enda levande jag känt smeka min kind på väldigt länge. Molnen gled sakta över mig och de första snöflingorna träffade mina kinder. Mjuka, kalla, till en början glest, sedan tilltagande. De föll hastigare, blev mindre och blötare. Sikten avtog. Jag satt still, kröp ihop. Snökornen smattrade mot huvudet och mot kroppen. Mina kinder och haka domnade bort och jag längtade till sommaren och i tanken återvände jag till tillblivelsen när jorden och himlavalvet delades i två halvor och det var då som Eros, kärleken, uppstod. Det var kärleken som var kittet som höll samman universum men den kände jag däremot inte, i alla fall inte ur åtråns och den fysiska kärlekens perspektiv och hade så inte gjort under många år. Plötsligt reste jag mig och skrek in i vinden:

– Härmed döper jag dig till Afrodite!

Nu frös jag så att jag skakade, mina fingrar värkte. Jag tänkte åt helvete med alltihop, drack några klunkar whisky till och förberedde mig för att klättra ner.

– Du där borta ska heta Eros!

Nästa fick heta Asklepios från läkandets och helandets gud.

– Och du store kran, större än alla andra, du får heta Zeus, gudarnas överhuvud med rättvisa som ansvar!

Att någon skulle få namnet Spes efter hoppets gudinna var lika självklart och oundvikligt som att en av kranarna skulle få heta Thanatos efter guden som personifierade döden. De tre mindre kranarna som omgärdade flydockan kunde inte annat än att få namnen efter Zeus döttrar, de tre ödesgudinnorna som bestämde människornas öden genom att spinna livstrådarna; Klotho som var spinnerskan, Lachesis som utmätte själva tråden, livslotten, och Atropos som klippte av den. Med stela leder klättrade jag så ner. Nu förstod jag hur dumdrigt det var att klättra upp från första början, jag hade svårt för att hålla mig kvar på de hala och kalla stegen, jag hängde liksom i armveckan eftersom fingrarna knappt gick att röra. Det fanns en sista kran att döpa och den stod lite för sig själv och kanske var det för att den var byggd lite annorlunda än de övriga men den var lite mer reslig och såg ståtligare ut än de andra. Det fick bli min Apollon, min skyddsgudskran, ty:

– Ingen människa är en ö, hel och fullständig i sig själv. Hör du det Robert! Det är John Donne! Inte bara du kan, jag kan också!

och vi behöver alla skyddsnät och ett socialt nätverk men just detta var gemensamt för mig, min far och min bror, att vi hade samma levnadssätt, far med mor, jag med Theodor och Robert med sitt arbete eller sina böcker vilket var på intet sätt tillräckligt för någon av oss, vi tre fanns ju inte där för varandra, inte på *det* sättet. Som efter Marias död, jag hade varken velat eller kunnat ersätta henne med någon annan men det var inte bara min familj som slagits

i spillror, hela mitt umgänge försvann eftersom jag satt inne och sörjde i min ensamhet. Inte så att jag grätit mig igenom varenda dag i alla dessa år men jag höll allt annat på avstånd. Livet var något som pågick utanför fönstret och som jag inte tog del av. Jag hade blivit precis som Robert.

Jag tänkte på min barndom igen, vägen som vi cyklade på som ledde runt kvarteret och som tog oss till vår bana inne i skogen. Den hade en gräsbevuxen upphöjning i mitten och hjulspåren på vardera sidan om den var som fåror som blev alldeles blanka och hala när det hade regnat. Som alla vägar i skogen hade den gropar och hålor som man försökte sladda i så att vattnet stänkte. Jag mindes allt det där med glädje och jag kunde nästan också minnas hur det doftade och känslan som man bar på. Vi fiskade också, det glömde jag berätta för honom, och vi tog med fiskarna hem och försökte få dem att överleva i en gammal tvättmaskin som stod i trädgården och som vi fyllde med vatten. De dog naturligtvis och Sofie begravde dem bakom huset. Abborre, id och mört. Gädda lyckades vi aldrig landa, aldrig någonsin.

Någon dag senare tog jag mig till Marias grav, tog bort några kvistar och en vissnen blomma som legat sedan länge och som fick mig att skämmas, borstade bort snön och tände en lykta. Theodor var hos far och Sofie och jag hade handlat mat från en restaurang till dem, även till Robert eftersom jag förmodade att han också skulle komma dit. Theodor själv hade varit en aning reserverad och tyckte att situationen var obekvämt och skrämmande vilket jag mycket väl kunde förstå. När jag torkade av hennes gravsten, som var av den uppresta sorten, följde jag med fingret i ingraveringen av texten, som för att få någon slags kontakt. Omsorgsfullt la jag till sist ned en grön blomsterkrans med vita blommor inflikade i toppen i ett vitt crescendo kring en mörkröd ros. Efter en stunds tystnad viskade jag till mig själv och till graven att det kanske var dags för mig att gå vidare, vilket jag i praktiken också gjorde. Jag gick till ett café med så bestämda steg jag kunde eftersom jag hade bestämt mig. Jag gick genom kyrkogårdens trädlund och när jag tittade på träden kunde jag se hur unika de var i sin nakenhet, utan deras bladverk. Några sträckte sina grenar så högt de kunde, som om de stod på tå, för att nå någonting ouppnåeligt och jag lekte med tanken att stammen på sin grövsta punkt innan delningen av de tjockaste grenarna var deras torso och den blev liksom upphöjd och framskjuten och på samma vis sårbar och grenarna var som armar med långa fingrar som närsomhelst skulle kunna få mänskligt liv. Träden blev individer. Andra stod i blygsamma poseringar medan vissa bara ville göra sig stora och skrämmande och höll sina grenar lägre men utåt eller så ville de bara väl och öppnade sin famn, byggde sina årsringar i sakta och vänligt sinnad mak. Jag tänkte på en annan sak som far hade sagt, att de inte ville hållas vid

liv efter att det som gjorde dem till vad de var för människor var borta, men när passerades den gränsen? Och vad är det som gör oss till vad vi är? Vad är det som ger mening med allt det här?

DEL 3

Efter begravningen åkte vi till huset som var kallt, värmen var nerdragen. Jag frös om fötterna och händerna. Jag ville fly, livet rev som sandpapper invärtes. Två koltrastar kivade om något i trädgården, förmodligen en bit mat. Kylan och vintern drabbade oss alla. Häromdagen hittade jag en talgoxe i snön som låg i sin egen krater en halvmeter från husväggen. Det verkade som om den bara hade fallit rakt ned eftersom det inte fanns några spår i snön. Kanske den suttit på taket och förfrusit eller flugit in i fönsterrutan och studsat tillbaka död ner med bruten nacke. Jag hade låtit den ligga.

Jag löste upp sockret med skeden och drack en klunk av kaffet. Det slog mig att vintern hade en doft. Ibland luktade luften snö. Eller hade jag fel? Visst var det så vi sa när vi var mindre? Att det luktade som om det skulle börja snöa?

– Hade vi en bra uppväxt?

– Så bra som man kan ha. Antar jag. Varför frågar du?

– Jag funderar bara. Jag har funderat på allt, allt möjligt, ur alla vinklar. Om det var något som var udda under vår uppväxt. Skulle någon upptäckt något konstigt och slagit larm?

– För det som? Det har väl ändå inte med vår uppväxt att...

– Jo, det har det väl? Har vi haft föräldrar som kanske, inte, jag menar, är vi en knäpp familj? Udda?

– Alla militärer är väl udda? Far har väl alltid haft ett fyrkantigt sätt. Och var väldigt bestämd och svår att övertyga, och nästan maniskt exakt, på något vis.

– Inte mot dig. Du var alltid pappas flicka.

– Det är bara som du tror. Inga av mina första pojkvänner höll måttet, till exempel. Inte för han påpekade det för dem, men för mig, jag fick så jag teg. Varför tror du att jag gav mig av? Mor var mer tolerant och mjuk. Men jag höll ut länge. Ibland är det som är det viktiga, att hålla ut.

Hon satte sakta ner koppen och tittade ner i den. Tårarna började sakta rinna nerför hennes kinder.

– Har du varit där inne? Jag nickade mot den stängda dörren till matsalen.

– Nej. Inte sedan dess.

– Ska vi?

– Nu?

Jag ryckte på axlarna.

– Någon gång måste vi.

Hon torkade sina tårar och vi reste oss, låste upp och öppnade dörren.

– Nej! Jag orkar inte mer! Jag orkar inte...

Hon började gråta på nytt och jag fångade in henne i min famn och blickade ut över rummet. På bordet låg fem kuvert, två stora och tre små, alla vita och märkta med våra namn. De var placerade familjevis, riktade till oss, deras barn och deras barnbarn. Det var mor som hade textat namnen, även om det var darrigt skrivet kände jag igen hennes stil. Det fanns också en mindre bunt papper, sorterade med flikar och som var lagda omlott. På det översta pappret kunde jag se att det stod Testamente. Bakom bordets kortsida såg jag genom dörröppningen in till det angränsande rummet. Flyttkartonger som i stort sett var likadant placerade som kuverten på bordet. De hade valt ut saker som skulle gå i arv, utdelade enligt deras önskemål. Jag släppte Sofie och gick med försiktiga steg fram till kartongerna. Med lång hals sträckte jag mig sakta över lådan med mitt namn, som om jag var rädd för att något plötsligt skulle hoppa upp ur den. Bland det som fanns i lådan kunde jag urskilja ett fotoalbum. Jag lyfte ur det och bläddrade lite grand i det med Sofie kikande över axeln på mig. Hon tittade därefter i den kartong som tilldelats henne och tog fram ett likadant album. De hade kopierat foton från vår barndom och uppväxt samt ordnat kopior av fotografier från avlidna släktingar och albumen var i stort sett identiska. Hur hade de hunnit med? Hur länge hade de planerat?

– Herre Gud. Robert, han har hjälpt dem.

Jag kände att jag stod och gapade. Mina armar hängde lamt utmed sidorna. Det var ju så han hade sagt när han berättade om att han hade utfört lite sysslor åt mor och far, med tillägget ”samt lite annat”. Det var detta han hade menat. Och det måste varit han som städat rent i skåpen.

Sofie tog upp deras bröllopsfoto. De såg lyckliga ut.

– Hur gamla var de då?

– Far måste ha varit 25, nej 24, mor 22. De fick mig året efter.

Ett annat foto var en gruppbild med alla gäster som var på deras bröllofsfest, vi kunde knappt urskilja någon av personerna.

– Det där är ju vår farmor och farfar. Och de två där måste ha varit mors syskon, de är väldigt lika. Mannen bredvid är ju mormors far.

- Inte egentligen.
- Inte?
- Nej, det var inte hennes biologiske far.
- Inte?
- Visste du inte det?
- Nej, det visste jag inte. Vem var det då?
- Det är det ingen som vet.
- Det komplicerar saken. Jag tänkte jag skulle börja släktforska.
- Varför då?” sa hon och stoppade ner fotografiet.
- Jag vill veta var vi kommer ifrån, lära känna vår historia. Jag vill veta vilka delar som finns i mig, veta vad jag består av. Jag tog upp ett annat fotografi, föreställande en äldre man sittande på en stenmur framför sin gård. Bilden var gammal. I bakgrunden syntes ett mangårdshus och en stor lada.
- Vem var han till exempel?
- Sofie skakade på huvudet.
- Men är det viktigt? Behöver jag veta det? Jag frågar egentligen mig själv, behöver jag veta sådant för att veta vem jag är? För att förstå mig själv, min far, Robert, dig?
- Du våndas. Är det över att dö eller annat?
- Vad skulle det andra vara? Våndas över att leva? Jag bara tror att det är viktigt. Jag har också funderat över var gränserna går, mellan mig och Theo, mellan gammal och ung, sjuk och frisk.
- Är det nödvändigt?
- Inte vet jag. Men det var ju du som sa det, att mor och far, och Robert, också hade ett ansvar för oss andra. Hur mycket sträcker det sig då? Hur mycket av mig finns i Theodor? Äsch, det låter helt vrickat, jag hör det själv.
- Du hade behövt skaffa dig en ny kvinna. Det har jag alltid tyckt.
- Det har du aldrig sagt.
- Nej, jag har tyckt att det varit din ensak. Men, oavsett vad du tycker om olika ideal, hälsa, framgång eller inte framgång, vad det nu är som fått dig att streta emot under alla dessa år, du sitter väl bara där i din lägenhet och gör ingenting, så är det en del av livet, i alla fall för vissa och jag tror att det är det som är meningen med det. Livet ska levas, med allt vad det innebär.
- Även om det är outhärdligt?
- Ja, även då. Vi är vad vi är, vi blir vad vi blir, det behöver inte vara djupare än så.

– Vi kan i alla fall inte fly från det som skett nu, eller vårt förflutna för den delen, det är väl det jag menar.

– Du kan välja att inte ta del av det.

– Theodor då? Vem ska förklara för honom en dag? Han måste få veta.

– Vad har du sagt till honom?”

– Att det var en olycka.

– Då har du inte ljugit i alla fall.

– Inte heller har jag varit riktigt sanningsenlig. Återigen, han måste få veta. Han måste få veta sin historia.

– Varför är det så viktigt för dig? Det finns miljoner människor som inte har en aning, i vissa länder har de inte ens fört några böcker om några detaljer som helst. Det var ju tack vare kyrkan som det finns material för att kunna släktforska här.

– Det vet jag väl. Men jag tror att för att kunna förstå vem han är bör han få veta sin historia och sitt sammanhang, för att bättre kunna hantera förändringarna. Och de kommer, oundvikligen.

Om jag försökte se bortom det som hade skett, så hade min syster kanske rätt, att det inte är värt att söka någon mening med det alls, eftersom någon mening inte verkar finnas, som en skattkista utan någonting i, inte som i ingen mening alls eftersom letandet efter själva skatten gav letandet en innebörd.

Det mörknade, trots att det redan var ganska mörkt. Lampor tändes. Stearinljus brann, ibland flammande och liksom flämtande. Snökorn yrde i en lätt vind över gatorna som här och där blottade lite av asfalten som kunde ses igenom en tunn hinna av is och det såg ut som öppna sår i vinterlandskapet. Snöflingorna flög omkring likt flockar av starar och beblandades med skyar som blåste ner från taken och någonstans fann de en beröringspunkt, förenades och hakade i varandra och formades till drivor som orörliga vågor på land. Snön hittade in bland prång och öppningar som om vinden efter en stunds letande sa ”Här! Här är en plats för er att vila på” och de lydiga snöflingorna la sig tillrätta för en stund. Sedan kom snöstormen. Allt blev vitt. Fönstren skakade och sylvassa snökristaller hamrade mot rutorna. Huset gjorde sitt bästa för att streta emot, som det gjort under alla år, och det hördes missljud och knarr, vinden ylade när den svepte fram och för ett ögonblick glömde vi och hängav oss åt skådespelet där ute och vi kunde se en granne som gjorde ett tappert försök att hålla sin uppfart fri från snön men som snart fick ge upp. Nu vräkte den ned med full kraft mot marken, som långa vita rep från himlen. En och annan bil kröp sakta förbi, annars inget. Allt blev infångat och paketerat

av snön, som bänken i trädgården. Färgen hade sedan tidigare avflagnat, ribborna av trä hade börjat murkna, spikarna var på väg att rosta sönder. Nu tronade den under äppelträdets snödraperade kvistar men till våren skulle den vittra sönder i bitar.

Våren, en årstid borta. Under snötäcket vilade det gröna, saftiga gräset som en dikt, där det uppenbara och det för vår syn just nu inte var möjligt att se, kanske inte ens när man hade det framför sig, men som förr eller senare skulle framträda i en annan mening, frambringa ett annat djup och ge raderna av sammanlänkande svarta bokstäver ett annat liv. Nere vid havet och på ängarna låg det gula gräset i träda, det som skulle få växa sig lite högre och få vaja i vinden och som gräshoppor kunde vila på eller använda som en landningsplats för att ta sig vidare bort, samtidigt som miljoner maskrosor skulle forcera sig igenom vilka barriärer som helst för att göra marken prickigt gul som små avbilder av solen. Endast en kedja av händelser och djur gjorde det möjligt. Som maskarna. Redan för någon månad sedan hade de dragit ner de fallna röda och gulnade löv som satte marken i brand ner i jorden. Utan dem ingenting och jag förstod att jag var tvungen att ringa henne. I den bistraste av tid som jag upplevt hade jag på något vis kommit ikapp mig själv och vad hade jag längre att vara rädd för? Självklart måste jag ringa henne, det skulle inte komma att hända av sig själv. Jag ville uppleva det igen, den där känslan från barndomen när solen värmdde blottade underarmar och bara ben genom tallar och lövverk och de förväntningarna man hade på stunden i stort sett infriades hur det än blev. Säkerligen var det inte så, jag vet att det inte var så, men det är inte det som är essentiellt, det essentiella är att jag mindes att det var så. Frånsett det liv jag delat med Theodor, som jag inte velat byta bort mot någonting oavsett, efter hans mors död mindes jag ingenting sådant. Intet alls.

När jag tänkte på den kommande våren såg jag framför mig en händelse, det hade varit intensiv blåst några dagar, inte storm men närapå och när vinden en dag till slut hade mojnät hade jag och Theodor gått ner till havet och satt oss på stenarna som låg som en kedja längs kanten som ett erosionsskydd. Vi gjorde ingenting mer än i stort sett pratade och lyssnade på vågornas kluckande när de träffade stenkanterna. Någon gång stänkte vattnet upp på oss. Från ingenstans kom så svalorna. Två stycken som dök nedåt rakt i vår siktlinje, följde havets kontur och sedan upp igen. De var de första vi såg den våren och det var som om svalorna ville visa oss precis det, att de hade kommit. De var spännande att följa tills de valde att flyga vidare och jag kommer ihåg att jag tittade på min son, såg honom, granskade hans siluett och att en våg av värme då spreds inom mig. Vi satt där tillsammans och tog in havet och kanske var det den blåa färgen som fick mig att reflektera över mors Agaphantus, hennes Afrikas blåa liljor. I mitt sinne såg jag de långa stjälkarna skjuta upp ur de många och vildvuxna bladen

och de ett stort antal blommor stod en och en men tillsammans, rakryggade och stolta. De var vackra, böjde sig inte ens för vinden. Jag tänkte att jag ville uppfostra honom så, att han skulle stå för den han var, att han inte skulle vara rädd för sin åsikt även om det bara var hans. Sträck på dig, du är ju du, och du är älskad ville jag säga till honom men jag gjorde det bara inombords. Vad jag däremot inte tänkte på var att det lika väl kunde vara en beskrivning av min far, att det faktiskt var precis så han hade gått igenom livet. Men hur hade hans egen självbild varit? Var hade hans självförtroende kommit ifrån? Och hur kunde han motivera det svek och den själviskhet som blev hans sista gärning, mot oss och mot en stackars lokförare som bara gick till jobbet? Hur var det möjligt? Och varför tog han med sig Robert? På något sätt kunde jag se Robert framför mig, sittande med benen i kors, hummande och nickande och beräkna vinklar, hastigheten på det framrusande tåget och eventuell bromssträcka och jämföra tidtabeller. Käre bror, hur kunde jag hjälpt dig? Vad kunde vi gjort annorlunda? *och aldrig hade jag varit hemma hos dig* När jag reste mig från fåtöljen föll en lapp ur mina byxor. Jag tog upp den och vecklade ut den. ”Har du någonsin tvivlat?” Det var den första av frågor som jag hade skrivit ner och som jag skulle ställa till min far. Kanske borde jag istället skriva ”Vad innebär det att vara människa? Vilken slags människa är jag? Vilken slags människa kommer jag att bli? Vad innebär det att vara människa och inte vara som andra?” Hade samhället svikit Robert? Kunde vi krävt mer av sjukvården, denna gigantiska apparat, som han dessutom själv var en del av? Hade jag svikit honom? Kunde han krävt mer av mig? *Kunde jag krävt mer av honom?*

– Känner du också vrede Sofie?

– Ja, det är klart. Jag känner en massa saker.

– Jag känner ingenting. Samtidigt som jag känner allt. Tomhet, bestörtning, svek, liksom jag känner det fysiskt, i hela mig. Det gör ont.

– Vilken vinter?

– Ja, vilken vinter. Men det vackert ändå, trots allt. Storslaget och skrämmande på samma gång. Och ljusst, fastän det är så mörkt.